

EVERSTI VALO NIHTILÄ SUOMALAINEN YLEISESIKUNTAUPSEERI

Yleisesikuntaeverstilutnantti Sampo A h t o

Vanhan sanonnan mukaan yleisesikuntaupseeri ei saisi näkyä; hänen pitäisi olla enemmän kuin miltä hän näyttää.

Tällaiset periaatteet ovat epäilemättä paikallaan armeijoiden välttämättömyyden pakosta komentajakeskeisissä järjestelmissä. Yksi mies eli komentaja kantaa vastuun niin onnistumisesta kuin epäonnistumisestakin, ja on siten luonnollista, että huomio keskittyy etupäässä häneen.

Valokeilan kohdistuminen yksinomaan komentajiin ei tee kuitenkaan aina oikeutta historialliselle totuudelle. Muisteltakoon vain vaikkapa käytäntöä keisarillisen Saksan tai kuninkaallisen Preussin armeijoissa: Suurikokoiisiin maalauksiin ikuistetut komentajat olivat monesti saaneet virkansa sen perusteella, että he sattuiivat kuulumaan hallitseviin ruhtinassukuihin. Sotilasammatin harjoittajina he saattoivat olla kuitenkin varsin keskinkertaisia, jopa maallikoita. Tällaisissa tapauksissa langat olivat esikuntapäällikön käsissä, ja näiden miesten joukosta löytyikin useita todellisia sotataidon mestareita. Oikeudenmukaista kyllä heistä joidenkin nimi on säilynyt historian lehdillä. Valitettavasti useimpien muisto on kuitenkin hävinnyt asiasta tietoisten mukana mullan alle. Tällaiset esikuntapäälliköt tai muuten johtavassa asemassa olleet yleisesikuntaupseerit ovat todella olleet nimettämiä, kuten usein toistettu periaate on edellyttänyt, ja on kyseenalaista, kykeneekö myöhempi historiantutkimus enää tekemään heille oikeutta.

Sotakorkeakoulumme juhlasalin seinällä on asianmukaiseen tapaan Suomen marsalkan muotokuvan lisäksi joukko maalauksia ansiotuneista kenraaleista tai sellaisen arvon myöhemmin saavuttaneista upseereista. Komeassa rivistössä on kuitenkin yksi poikkeus. Marsalkan kuvaa vastapäätä olevalla seinämällä olevassa taulussa hymyilee vaatimatonta hymyään everstilutnantti Valo Nihtilä, jonka muodollinen upseerinura ylti vain everstiin saakka.

Eversti Nihtilän muotokuvan sijoittaminen korkeimman sotilasopetuslaitoksemme juhlasaliin on Sotakorkeakoulun omissa puitteissaan tekemä kunnianosoitus tälle poikkeuksellisen ansiokkaalle sotilaille samalla kun se on yritys kiinnittää ainakin yleisesikuntaupseeriksi opiskelevien huomio henkilöön, jota mainiompaa esikuvaa suomalaisella maanpuolustajalla tuskin voi olla.

Samaan pyrkii tämä vaatimaton kirjoitelmakin. Niin vaikeaa kuin jälkikäteen onkin saada selville, mitä kaikkea kulissien takana toimimaan joutunut Nihtilä on tehnyt maamme puolustuksen hyväksi, on silti tarpeen hahmotella edes kokonaiskuva. On todennäköistä, että esimerkiksi niillä Sotakorkeakoulun oppilailla, jotka luennon aikana hajamielisesti tuijottelevat everstilutnantti Nihtilää esittelevää maalausta, on usein varsin hämärä käsitys näkemänsä henkilön merkityksestä.

Heti alkuun on kuitenkin syytä varoa erästä väärinkäsitystä. Suomen marsalkka ei ollut minkään vanhan hallitsijasuvun vesa, joka johti sotaa vain muodollisesti. Mannerheim oli puolustustaistelumme tosiasiallinen johtaja, joka kantoi vastuun kaikesta ja piti ohjat ja alaisensa joskus hyvinkin tiukasti käsissään.

Ylipäällikkö tarvitsi kuitenkin hyviä apulaisia, sillä kuten monesti on sanottu, hän johti sotaa mutta ei operaatioita. Yksityiskohtaisempi tarkastelu osoittaa tosin, että Mannerheim ei kaihtanut puuttumista yksityiskohtiinkaan ja että varsinkin asemasodan aikana hän oli kiinnostunut pataljoonatasankin tapahtumista. Karkeasti ottaen edellä mainittu käsitys pitää kuitenkin paikkansa.

On yleisesti tiedossa, että päämajan päämajoitustemestari, kenraaliluutnantti Airo oli marsalkan lähimmistä työtovereista se, joka käytännössä vastasi ylimmästä operatiivisesta johtamisesta. Se ei ollut pelkästään sitä, että ylipäällikön päätökset pantiin toimeen. Marsalkka päinvastoin arvosti sitä, että päämajoitustemestari ajatteli itsenäisesti ja kykeni tekemään esimiehelleen esityksiä tarvittavista toimenpiteistä.

Suppeahkoa asianharrastajapiiriä lukuunottamatta ei sen sijaan yleiseen tietouteen ole edelleenkään levinnyt tietämys siitä, että Airollakin oli ”harmaa eminenssinsä”, nimittäin Nihtilä. Tämän olettamuksen Airo myönsi oikeaksi sitä häneltä syksyllä 1983 suoraan kysyttäessä. Tällainen asiantuntija ei luonnollisestikaan anna aihetta väheksyä Airon merkitystä ylipäällikön ensimmäisenä operatiivisena avustajana. On kuitenkin jo periaatteessa silti hyvä tietää, miten merkittävä osuus sotiemme sotilaalliseen johtamiseen oli suurelle yleisölle melko tuntemattomana pysyneellä nimettömällä yleisesikuntaupseerilla, jonka valtakuntana oli parin vuoden ajan pelkkä Mikkelin keskuskansakoulun karttahuone.

Vaikka harmaan eminenssin nimityksen käyttäminen houkutteleeekin niin Airon kuin Nihtilänkin kohdalla, sanapari herättää kuitenkin vääriä mielikuvia kullisten takaisesta juonittelusta. Airo ja Nihtilä eivät olleet suinkaan aina samaa mieltä ylipäällikkönsä kanssa, mutta he noudattivat lojaalisti esimiehensä tahtoa. Sodan alku- ja loppuvaiheesta löytyy tosin tapahtuma, jolloin Nihtilä toimi itsenäisesti sen mukaisesti, mitä hän piti parhaimpana. Palaamme näihin seikkoihin myöhemmin.

Airo on perustellut myöhemmin sitä, miksi hän valitsi tärkeimmäksi apulaisekseen Valo Nihtilän. Hänelle oli omien sanojensa mukaan suotu puolustusvoimissa harvinaisen oikeus nimetä itse omat alaisensa, ja niinpä hän luonnollisesti seuroi parhaimmat upseerit esikuntaansa. 1930-luvun upseeristoamme tunteneet tiesivät yleisesti, että silloinen everstiluutnantti Nihtilä oli eräs kyvykkäimmistä.

Kärkölässä huhtikuun 27. päivänä 1896 syntynyt Nihtilä kuului ikätovereidensa tavoin vapaussotureihin, mutta jääkäri hän ei ollut. Mahdollisesti hän tunsikin tämän vuoksi tiettyä eriseuraisuutta jääkäreihin nähden. Sellaiseen tuntuisi ainakin viittaavan hänen perustelunsa siitä, miksi hän ei elokuussa 1941 ilmoittanut marsalkalle kenraali Laatikaisen lyöneen laimin IV Armeijakunnan komentajan tehtäviä. Nihtilä sanoi näet, ettei hän halunnut saada jääkäriupseeristoa vastaan, mikä hänen arvelunsa mukaan olisi saattanut olla seurauksena Laatikaisen ilmiannosta.

Nihtilän alkuperäisenä tarkoituksena oli ollut valmistua agronomiksi ja tässä tarkoituksessa hän kirjoittautui Helsingin yliopistoon kesäkuussa 1916. Seuraavan vuoden aikana hän ennättikin selviytyä melkoisesta tenttimäärästä, mutta kuten monen muunkin osalla keskeytyivät luvut hänenkin kohdallaan vuoden 1917 melskeisiin. Loppuutkintoja vaille jäänyt lupaava agronomin alku liittyi Sysmän suojeluskuntaan ja sen riveissä hän otti osaa Heinolan suunnan taisteluihin vapaussodassa. Tavallisena rivimiehenä hän ei liene toiminut juuri lainkaan, sillä asiakirjojen mukaan hän palveli taisteluiden alkamisesta lähtien ryhmänjohtajana kohotakseen sitten joukkueenjohtajaksi.

Sodan päätyttyä Nihtilä jatkoi palvelusta Etelä-Savon rykmentissä, johon Sysmän suojeluskunta oli liitetty jo keväällä 1918. Kesällä suojeluskuntarykmentit lakkautet-

tiin ja niistä muodostettiin joukko vanginvartiopataljoonia vartioimaan hävinneen osapuolen miehiä, jotka oli toistaiseksi suljettu suuriin leireihin. Nihtilä siirrettiin Lahden vartiopataljoonaan, ja näin hän sai omakohtaisesti tutustua vapaussodan nurjaankin puoleen.

Sodan aikana Nihtilä oli luopunut lopullisesti suunnitelmastaan valmistua agronomiksi ja tilalle tuli pyrkimys jäädä puolustusvoimien palvelukseen. Kun elokuun lopulla ilmoitettiin, että Viipurissa pantaisiin toimeen aktiiviupseerikurssit, Nihtilä jätti hakemuksensa ja läpäisi sisäänpääsykarsinnat. Kuten tunnettua kurssi järjestettiin Markovillassa kaupungin läheisyydessä. Se jakaantui kahteen osastoon, joista pitempi eli niin sanottu B-kurssi kesti puoli vuotta. Se päättyi huhtikuun 12. päivänä 1919 ja siltä valmistui 139 upseerikokelasta. Nihtilä oli kurssinsa ensimmäinen, ja hänet määrättiin joukkueenjohtajaksi Keski-Suomen Rykmenttiin Kouvolaan. Väneriksi hänet ylennettiin muiden kurssilaisten tavoin saman vuoden heinäkuun viimeisenä päivänä.

Muodollisesti Nihtilä toimi joukkueenjohtajana kevääseen 1924 saakka. Käytännössä joukkueenjohtaja-aika jäi kuitenkin lyhyeksi, sillä jo kaksi vuotta upseeriksi ylentämisestään Nihtilä määrättiin viransijaisena hoitamaan komppanianpäällikön tehtäviä. Syyskuussa 1921 hänet komennettiin vuoden ajaksi kouluttajaksi Jalkaväen aliupseerikouluun, ja kun hän palasi sieltä, hän siirtyi melkein välittömästi niin sanotuksi kuunteluoppilaaaksi Kadettikouluun. Tämäkin komennus kesti melkein vuoden ja vasta loppukesällä 1924 Nihtilä oli jälleen Keski-Suomen Rykmentissä, missä hänelle annettiin 2. Konekiväärikomppanian päällikkyyks. Lisäksi säännöllisen palveluksen keskeyttivät eräät lyhyemmät kurssit kuten Madsen-pikakiväärikurssi, kaasukurssi ja sotilaspedagogiikan kurssi. Viimeksi mainitun kurssin suorittaminen aiheutti sen, että kun Keski-Suomen Rykmentissä pantiin toimeen vastaavanlaisia kursseja, Nihtilä sai ne johdettavakseen.

Tuon ajan upseereilla on suurimmalla osalla maininta jonkinlaisesta rikkeestä ansioluettelossaan. Ajan tavat olivat toiset kuin jo vuosikymmen myöhemmin ja vähäisetkin sattumukset vietiin asiakirjoihin, joissa ne säilyivät sitten myöhempien sukupolvien ihmeteltävinä. Nihtilälle tämä melkein säännönmukainen merkintä tuli kesällä 1921 hänen otettuaan juuri vastaan 4. Komppanian päällikön tehtävät. Rykmentin komentaja löysi komppaniasta likaisia aseita, ja niinpä joukko-osaston asiakirjoihin merkittiin, että päällikkö oli lyönyt laimin kiväärinhoidon valvonnan.

Mitään merkitystä tällä huomautuksella ei käytännössä ollut, sillä todellisuudessa Nihtilän esimiehet olivat oppineet nopeasti antamaan arvoa nuorelle alaiselleen. Sitä osoittivat jo hänelle annetut monipuoliset tehtävätkin: Vuonna 1924 hänet nimitettiin viralliseksi syyttäjäksi Kouvolan sota-oikeuteen ja seuraavana vuonna hän toimi pataljoonankomentajan viransijaisena sekä oli järjestämässä reservinupseereiden kertausharjoituksia Parolassa. Tarmokkuus ja toimintakykyisyys katsottiin hänen silmiinpistäviksi ominaisuuksikseen ja niin tuolloin kuin jatkuvasti myöhemminkin kiinnitettiin huomiota hänen korkeaan henkilökohtaiseen moraaliinsa. Nihtilälle itselleen oli merkitystä sillä, että eversti Erik Heinrichs sattui parin vuoden ajaksi hänen esimieheksi. Myöhemmin Sotakorkeakoulun johtajana toimiessaan Heinrichs vetosi vanhaan tuntemukseensa halutessaan Nihtilää ehdottomasti koulunsa opettajaksi.

Menestyksellinen palvelus joukko-osastossa sekä erikoistuminen sotilaspedagogiikkaan aiheuttivat sen, että Nihtilä siirrettiin syksyllä 1926 Kadettikouluun kadettikomppanian päälliköksi ja pedagogiikan opettajaksi. Kadetit oppivat tuntemaan hänessä tiukan esimiehen, mutta vaikka koulun putka kävi tutuksi monelle nuorukaiselle, rangaistuksia avokätisesti jaellut Nihtilä nautti oppilaitensa suurta arvonantoa.

Myöhemmin eversti Halstin muistelmissaan esittämä arvio tuolloisesta esimiehestään on tyypillinen Nihtilästä lausuttu mielipide: ”Henkiseen kehitykseeni on vain yksi varsinaisesti jättänyt jälkiä (Kadettikoulun opettajista), nimittäin kapteeni Nihtilä, joka oli todellinen persoonallisuus, hieno loogikko ja systemaattikko ja esikuvallinen ihminen.” Halstin antama tunnustus on tavallistakin painavampi, sillä hän on suhtautunut varsin kriittisesti käymiinsä sotilasopetuslaitoksiin eikä hän hyväksynyt Nihtilän myöhempää toimintaa asekatkentaajutussa.

Nihtilästä esitetyissä mielipiteissä Kadettikoulun ajalta sekä myöhemmiltä vuosilta on lähes poikkeuksetta korostettu hänen miellyttävää ja korutonta käyttäytymistään sekä luontaista vaatimattomuuttaan. Viimeksi mainitun ominaisuuden havaitsee myöhempikin tarkastelija, sillä monissa viime sotiamme käsittelevissä kirjoituksissaan Nihtilä on jättänyt säännöllisesti mainitsematta oman toimintansa niissäkin tapauksissa, missä se on ollut aivan keskeinen. Niinpä Nihtilän nimi ei esiinny kertaakaan hänen kirjoittamansa teoksen Ankarat vuodet tekstiosassa.

Kadettikompanian päällikkönä Nihtilä ei ennättänyt olla kuin vuoden verran, sillä vuosina 1927—1929 hän suoritti yleisesikuntaupseerikurssin Sotakorkeakoulussa. Tuloksena olivat toiseksi parhaan oppilaan paperit sekä koulun johtajan, eversti Oeschin mitä myönteisin arviointi: ”Monipuolinen, älykäs, ahkera, erittäin sotilaallinen ja reipas. Tarmokas pataljoonankomentajana, itsenäinen, nopea ja harkitseva esikuntamiehenä, hyvät taipumukset opettajaksi.”

Oesch katsoi, että olisi ollut välttämätöntä saada Nihtilä heti kurssin päättymisen jälkeen taktiikan opettajaksi Sotakorkeakouluun, mutta tästä ei tullut kuitenkaan toistaiseksi mitään lähinnä ehdokkaan nuoren virkaiän vuoksi — Nihtilä oli ylennetty majuriksi kesällä 1928. Niinpä hän palasi Kadettikouluun, missä hän otti vastaan taktiikan opettajan tehtävät. Todettakoon, että Sotakorkeakoulun 50-vuotishistoriassa on annettu virheelliset tiedot Nihtilän palvelusvuosista Sotakorkeakoulussa.

Sotakorkeakoulun uudeksi johtajaksi nimetty Heinrichs piti kuitenkin kiinni ajatuksesta siirtää Nihtilä Sotakorkeakouluun opettajaksi, mutta hänkin joutui vielä keväällä 1930 tekemisiin sen tosiasian kanssa, että Nihtilää edellä oli virkaiässä 124 majuria. Sitkeä Heinrichs piti kuitenkin pintansa, ja elokuun lopulla 1930 Nihtilä lopulta saapui opettajaksi Sotakorkeakouluun.

Nyt alkanut vaihe, jota kesti vuoteen 1936 saakka, oli erittäin hedelmällinen niin Nihtilän oman kehityksen kuin Sotakorkeakoulun opetuksen ja suomalaisen sotataidon kannalta.

Sotakorkeakoulun laajoissa ja perusteellisissa kartta- ja kenttäharjoituksissa, jotka järjestettiin oletetuilla sotatoimialueilla ja mahdollisimman todenmukaisissa tilanteissa, Nihtilä perehtyi syvällisesti Karjalan kannakseen ja Laatokan Karjalan sotilaalliseen problematiikkaan, mistä seikasta oli tulevaisuudessa suurta hyötyä.

Nihtilän toiminnasta Sotakorkeakoulun opettajana on säilynyt useitakin arviointeja, mutta ne ovat poikkeuksetta niin samanmielisiä myönteisyydessään, että yhdenkin lainaaminen riittäisi. Siteerattakoon tässä kuitenkin kahta koulun johtajaa, eversti Zilliacusta ja kenraalimajuri Hanellia. Edellisen mukaan Nihtilä oli opettajana ”lahjakas, työteliäs ja tehtävänsä omistautunut”, kun taas jälkimmäinen käytti sanoja ”työteliäs ja tunnontarkka, erinomainen taktiikanopettaja, mukaansa tempaava esitystapa”. Oppilaat ottivat puolestaan mielellään esiin taktiikan opettajansa vaatimatoman ja miellyttävän käyttäytymisen samalla kun he ihailivat hänen terävää erittelykykyään.

Myöhempi eversti Käkönen oli tuskin kuitenkaan oikeassa, kun hän vuonna 1966

kirjoitti, että Nihtilä olisi ollut ”aktiivisen toiminnan personoitu edustaja ja varma siitä, että hyökkäys on aina paras puolustus”. Nihtilän antamaa arvoa aktiivisuudelle ei tosin sovi epäillä, mutta mikään hyökkäys-mihin-hintaan-tahansa-periaatteen kannattaja hän ei ollut.

Sotakorkeakouluvaiheen ajalta säilyneet kannanotot osoittavat päinvastoin, että Nihtilä oli erityisesti kiinnittänyt huomiota puolustustaistelulajiin. Pari hänen laatimaansa koulun sisäänpääsyttökintoa ratkaisuihin kertoo myös, että niiden tekijä suosi aktiivisuuden vaatimuksestaan huolimatta maltillista ja realiteetteihin pitäytävää toimintaa. Monen muun tuon ajan sotataitomme kehittäjän tavoin Nihtilä on luettavissa enemmän ranskalaisuuntaisen ja siten puolustusellisen koulukunnan riveihin kuin äärimmäisten hyökkäyshenkisten ja saksalaisilta ajatuksia lainanneiden joukkoon. Saksankieltä Nihtilä ei edes osannut, mutta ranskalaiseen sotilaskirjallisuuteen hän saattoi perehtyä alkukielellä. Tutustumista ranskalaiseen ajattelutapaan edisti myös parin kuukauden opintomatka maan asevoimiin kesällä 1935.

Myös venäjänkieliseen aineistoon Nihtilä pystyi uppoutumaan ilman välikäsiä. Tällä oli merkitystä Sotakorkeakoulun taktiikan opettajan tehtävässä sen vuoksi, että suomalainen sotataito oli kehitettävä siten, että se oli ikään kuin peilikuva venäläisten menetelmistä. Tämä tulikin selvästi esiin Nihtilän opetuksessa ja kirjoituksissa.

Tiede ja Ase-kirjassa vuonna 1935 Nihtilä toi esiin ne periaatteet, joita hän piti puolustustaistelussa keskeisimpinä. Kirjoittaja suhtautui varsin kriittisesti tuolloiseen Kenttäohjesääntöön — joka oli muuten virallisesti voimassa vuoteen 1946 saakka — ja vaati siihen eräitä tärkeitä muutoksia. Myöhemmän lukijan huomio kiinnittyy erityisesti siihen, miten suuren merkityksen Nihtilä antoi panssarintorjunnalle. Tämä seikka ei ollut suinkaan itsestään selvä vielä vuonna 1935 eikä myöhemminkään. Valitettavasti on jopa sanottava, että Nihtilä jäi pitkäksi aikaa lähes yksinäiseksi ääneksi erämaassa. Kirjoitus, joka pidettiin Sotatieteellisessä seurassa myös esitelmänä herätti tosin myönteisiä kannanottoja, mutta Nihtilän sanojen mukaan korkearvoiset kuulijat vain nyökyttelivät päätään kaiken jäädessä kuitenkin silleen.

Nihtilän mielestä panssarintorjuntanäkökohtien oli vaikutettava ratkaisevasti puolustusaseman valintaan eikä asemia olisi saanut missään tapauksessa sijoittaa aukeille tai niiden reunamille. Samoin oli vältettävä ryhmittästä tykistön tuliasemia, huoltolaitoksia ja muita vastaavia joukkoja syvyyteen johtavien panssariurien läheisyyteen. Panssarivaunujen vaara korosti myös entistä selvemmin syvän puolustusaseman tarvetta. Yhtymien komentajilla olisi oltava panssarintorjuntareservejä, ja olisi ihanteellista, jos ne voitaisiin varustaa panssaroiduin ajoneuvoin. Muussa tapauksessa aktiiviset vastatoimenpiteet olivat vaikeita toteuttaa, ja Nihtilä pitikin monessa tapauksessa parempana rajoittaa panssarivaunujen läpimurrot pureutumalla tiukasti aseisiin kuin ryhtyä pieniin ja hyödyttömiin vastaiskuihin. Luonnollista oli, että kirjoittaja vaati joukoille ”enemmän” panssarintorjunta-aseita — niitähän ei ollut maassa vielä moneen vuoteen yhtä ainoaa kappaletta. Myös ilmatorjunnasta Nihtilä esitti näkemyksiä, jotka vaikuttavat moderneilta yhä vieläkin. Monen mielestä utopiselta tuntui varmastikin hänen vaatimuksensa kivääriaseistuksen korvaamisesta automaattiasella. Tarvittiinhan kolme vuosikymmentä lisää ennen kuin tällainen päätös meillä tehtiin ja vieläkin enemmän ennen kuin se oli toteutettu.

Valo Nihtilän pitkä päivätyö Sotakorkeakoulussa päättyi elokuun lopulla 1936, jolloin hänet ylennettiin everstiluutnantiksi ja hän sai pataljoonankomentajan viran Pohjan Rykmentissä Kuopiossa. Kokonaan Sotakorkeakoulu ei jäänyt kuitenkaan taakse, sillä vielä seuraavana vuonna Nihtilä otti osaa ainakin yhteen maastossa tapahtuneeseen johtamisharjoitukseen.

Komentajan tehtävä on jokaiselle upseerille mieluinen, ja jo pelkkä monipuolinen kehittyminen virkauralla edellyttää sellaisessa toimimista. Nihtilän kohdalla joukko-osastopalvelus jäi kuitenkin lyhyenlaiseksi. Sotakorkeakoulun äskeisen taktiikan opettajan lahjakkuus oli havaittu koulun ulkopuolellakin, ja niinpä yleisesikunnan operatiivisen osaston päällikkö, eversti Airo halusi hänet tärkeän maavoimatoimiston johtoon. Airon tahto toteutui, ja maaliskuun 29. päivänä 1938 Nihtilä siirtyi tehtävään, joka vei hänet kirjoituksemme alussa mainitulle harmaan eminenssin paikalle. Pohjan Rykmentistä häntä saattelivat jälleen erinomaiset arvostelut: ”Luonteeltaan vaatimaton ja miellyttävä, töissään huolellinen ja harkitseva, taktillinen ajattelu selvää, johdonmukaista ja kouluttua, kehityskyky kieltämätön . . .”

Maavoimatoimiston päällikkönä Nihtilä sai osalleen niin vaativan tehtävän kuin everstiluutnantin kohdalla yleensä saattoi olla mahdollista; kuuluihan hänen toimi-alaansa muun muassa liikekannallepanosuunnitelmien ylläpito ja kehittäminen. Eri-tyistä huomiota Nihtilä näkyy kiinnittäneen linnoittamiseen. Tämän vuoksi hänet kaiteti valittiinkin merkitsemään linnoituslaitteiden paikkoja maastoon, kun niitä suunniteltiin kesällä ja syksyllä 1939 Karjalan kannakselle ja Laatokan Karjalaan. Hän suunnitteli myös vapaaehtoisen linnoitustyövoiman käyttöä Kannaksella kesällä 1939. Nihtilän syyskuussa 1939 tekemä ehdotus linnoitetun linjan rakentamisesta pääpiirtein myöhemmän Salpa-linjan seutuville todisti esittäjän linnoitteille omistaman huomion lisäksi sitä, miten pitkälle Nihtilä jo tässä vaiheessa halusi valmistautua.

Merkittävin asiakirja, jonka Nihtilä laati ennen toista maailmansotaa maavoimatoimiston päällikkönä, oli kuitenkin hänen 7. 9. 1939 päiväämänsä muistio suomalaisten puolustusmahdollisuuksista venäläisten hyökätessä. Se rakentui hänen 31. 8. 1939 valmistamiinsa laskelmiin venäläisten toimintamahdollisuuksista Suomea vastaan. Asiakirjoja säilytetään Sota-arkiston kansiossa, jonka tunnus on SArk 1588/6.

Nihtilä lähti siitä, että venäläisten hyökkäysuhka oli kasvanut merkittävästi Neuvostoliiton solmittua hyökkäämättömyyssopimuksen Saksan kanssa. Mahdollisena tavoitteena hän piti koko maamme valtausta, joskin Neuvostoliitolla saattoi olla rajoitetumpiakin pyrkimyksiä. Karjalan kannaksella hyökkäisi 8—9 divisioonaa ja välittömästi Laatokan pohjoispuolella noin kolme divisioonaa. Pohjoisemmalla itärajalla venäläisillä olisi ehkä kaksi divisioonaa, ja siellä venäläisten päätavoitteena olisi Suomen katkaiseminen Oulun tasalla. Suomussalmen suunta tulisi näin ollen olemaan vaarallisin suunta pohjoisessa.

Nihtilä tiesi luonnollisesti itsekkin, miten epävarmalla pohjalla hän liikkui arvioissaan venäläisten mahdollisia hyökkäysvoimia. Kesällä 1939 hän oli tehnytkin esityksen tiedustelun tehostamiseksi Neuvostoliiton puolelle, josta oli Stalinin rautaisen otteen vuoksi yhä vaikeampi saada tietoja. Nihtilän esittämiä lukuja jälkikäteen arvioitaessa ne on silti helppo havaita pienemmiksi kuin ne sitten todellisuudessa olivat muutamaa kuukautta myöhemmin. Tällöin on kuitenkin otettava huomioon, ettei muistion laatija käynyt laskeskelemaan lainkaan sitä, miten hyökkääjän voima olisi kehittynyt sodan jatkuessa pitempään. Oleellista on joka tapauksessa todeta, ettei Nihtilä pitänyt Jäämerelle ulottuvaa pitkää itärajaa enää niin vaarattomana kuin aikaisemmin oli yleensä tehty. Uhan todellista suuruutta ei hänkään tosin uskaltanut arvioimaan niin mittavaksi kuin se sitten muutamaa kuukautta myöhemmin oli.

Jo tällainenkin uhka-analyysi riitti vakuuttamaan Nihtilän siitä, että tuolloiset lkp-suunnitelmat vaativat perusteellisia korjauksia; havainto ja sen mukaan tehty esitys olivat aika rohkeita tekoja mieheltä, joka oli vasta puolitoista vuotta työskennellyt näiden suunnitelmien parissa.

Koska Nihtilä ei etukäteen voinut ottaa huomioon, että suomalaiset saisivat rauhassa keskittää kenttäarmeijansa, kuten sitten tapahtui, hänen oli lähdettävä siitä todennäköisimmästä vaihtoehdosta, että keskitysmarssit olisivat pahasti kesken ja että niitä häiritäisiin sodan alkaessa. Tilannetta parantaakseen hän esitti keskityksen nopeuttamista muun muassa sillä tavalla, että ainakin osa junilla tapahtuvista siirroista korvattaisiin autokuljetuksin.

Kaikesta huolimatta Nihtilä ei uskonut, että Kannaksen suojajoukot voisivat parhaassakaan tapauksessa saavuttaa kuutta vuorokautta pitempää ajanvoittoa. Taipaaleen suunnassa ei kestäisi kuin kaksi päivää, kun venäläiset saavuttaisivat pääaseman. Nämä laskelmat osoittautuivat hämmästyttävän todenmukaisiksi. ”Mihinkään suuruusuntaisempaan aktiivisessa hengessä tapahtuvaan viivytykseen” ei Nihtilän mielestä Kannaksella ollut mahdollisuuksia. Sinne pitkään kaavailtua vastahyökkäystä, joka talvisodassa sitten toteutettiin, Nihtilä piti myös epärealistisena. Vielä voimassa olleen hyökkäyksellisen perusratkaisun eli niin sanotun VK 1-suunnitelma vaihtoehdon täydellinen hylkääminen olisi Nihtilän käsityksen mukaan ollut tarpeellista senkin vuoksi, että sen ylläpitäminen rasitti turhaan esikuntien kapasiteettia. Suunnitelun pääaseman puolustaminen olisi kuitenkin edelleen mahdollista, joskin olisi ollut myös ”aihetta suunnitella venäläisten hyökkäysoperaation pysäyttämistä taaempanakin”.

Laatokan Karjalassa Nihtilä uskoi sen sijaan edelleen, että ainoa selviytymiskeino piilisi hyökkäyksellisessä toiminnassa. Voimasuhde olisi tosin aluksi niin epäedullinen — kullakin suomalaispatajoonalla olisi vastassaan yksi neuvostodivisioona — että venäläiset voisivat päästä Jänisjoelle ja Korpiselkään saakka, mutta jos alueelle ajateltua IV Armeijakuntaa voitaisiin vahvistaa, vihollinen olisi lyötävissä vastahyökkäyksellä. VK 1-suunnitelman täytäntöönpanomahdollisuuksia eli hyökkäyksellistä toimintaa rajan ylitse ei tosin täälläkään enää ollut olemassa.

Pohjois-Suomessa olisi puolustusta ”voimien vähydestä johtuen hoidettava teiden suunnissa itsenäisesti ja aktiivisesti toimivilla taisteluosastoilla. Niiden takana tulisi olla liikkuvat reservit, jotka voitaisiin keskittää tuhoavaan iskuun siellä, missä suurin vaara Pohjois-Suomea kulloinkin uhkaa”. Tämän reservin muodostaisi Pohjois-Pohjanmaalla perustettava 9. Divisioona, joka olisi varattava Pohjois-Suomea tai Laatokan Karjalaa varten. Kannaksen koko ajan vahventuvan pääaseman miehittämiseksi olisi perustettava erityisiä linnoitusjoukkoja, jolloin siellä voitaisiin tulla toimeen viidellä divisioonalla. Kun Laatokan Karjalaan tarvittaisiin kaksi divisioonaa, jäisi perustettaviksi suunnitelluista yhdeksästä divisioonasta kokonaista kolme yhtymää ylipäällikön reserveiksi, mitä määrää Nihtilä piti tyydyttävänä yllättäviäkin tilanteita ajatellen.

Aika ei sallinut enää lkp-suunnitelmien perusteellista muuttamista, mutta Nihtilän esitykset osoittivat kuitenkin ajatuksellista valmiutta irtaantua epäajanmukaisiksi käyneistä suunnitelmista. Vaikka maavoimatoimiston päällikön henkilökohtaisesti laatima muistio kertookin laatijan olleen sydämestään esittämiensä muutosten takana, hän ei ollut kuitenkaan yksinäinen susi operatiivisessa toimistossa. Myös Airo ajatteli samaan tapaan ja kiinnitti myöhemmin syksymmällä huomiota siihen, että Pohjois-Suomea uhkasi todennäköisesti suurempi vaara kuin aikaisemmin oli voitu olettaa. Jollei tällaista henkistä valmiutta olisi ollut lainkaan, olisi talvisodan syttyessä vallinnut sotilaallinen tilanne voinut yllättää vieläkin pahemmin kuin se nyt teki. Poikkesihan se perusteellisesti siitä olettamuksesta, joka oli ollut pohjana lkp-suunnitelmia laadittaessa.

Talvisodan päämajassa operatiivisen osaston päällikkönä toiminut Nihtilä oli to-

dellinen työrukkanen, joka seurasi tilannetta, suunnitteli, teki esityksiä, laati käskyjä ja kävi lukemattomia keskusteluja rintamalla vastuuta kantaneiden komentajien ja esikuntapäälliköiden kanssa. Asiapapereiden perusteella on jälkikäteen erittäin vaikeata esittää varmoja mielipiteitä siitä, missä Nihtilän käden jälki olisi selvästi löydettävissä. Hänen asemansahan oli nimetön. Kirjallisten operatiivisten käskyjen alla olivat enimmäkseen Mannerheimin ja Airon nimikirjoitukset ja lisäksi niissä on yleensä sen toimistoupseerin nimen alkukirjaimet, joka antoi käskylle sen muodollisen ulkoasun. Nihtilän nimeä niistä ei sen sijaan kannata yleensä hakea, vaikka eräissä poikkeustapauksissa onkin varmuudella osoitettavissa, että juuri hän on ollut käskyn henkisenä isänä. Sitävastoin hän joutui varmentamaan lukuisia Airon nimiin pantuja oman alansa rutiinikäskyjä, jotka kuitenkin todennäköisesti olivat alempien toimistoupseereiden aikaansaannoksia. Tällä toteamuksella ei ole tarkoitus aliarvoida vastuuta, jonka käskyjen allekirjoittajat ottivat itselleen. On vain tarpeen todeta, ettei Nihtilän työpanos sotiemme sotilaallisessa johtamisessa ole mitattavissa Sota-arkiston asiapapereiden perusteella.

Jotain sentään löytyy, mistä kiistatta selviää, että aloite on tullut Nihtilän taholta. Hänelle tuli tavaksi liittää silloin tällöin päämajan asiakirjoihin mukaan oma mielipiteensä jostain erityisen tärkeänä pitämästään asiasta. Tällaisella esimiehelle esitetyllä kirjallisella mielipiteenilmauksella hän pyrki luonnollisesti tavallista painokkaammin antamaan pontta näkemyksilleen, mutta epäilemättä hän otti huomioon myös myöhemmät tutkijat, jotka penkoisivat ylimmän sotilasjohtomme asiapapereita. Ei ole sotilaallisten tapojen mukaista, että eriävät mielipiteet sanellaan dokumentteihin liitteiksi. Asiallisesti katsoen Nihtilän kirjalliset mielipiteenilmaukset olivat kuitenkin sellaisia, sillä ne synnytti tyytymättömyys vallinneeseen olotilaan tai tehtyihin ratkaisuihin.

Vihollisen selustassa tapahtuva sissitoiminta oli askarruttanut Nihtilää jo rauhan vuosina, mutta sodan puhjettua hän oli näkevinään, ettei tällä alalla saatu aikaan sitä, mikä olisi ollut mahdollista. Joulukuun 8. päivänä hän lähettikin seuraavan kirjeen Laatokan pohjoispuolen sotatoimiryhmien esikuntapäälliköille. Sen sisältö osoitti lisäksi kirjoittajansa kokonaisvaltaista ajattelutapaa, joka kytki sissitoiminnan kiinteästi muuhun toimintaan: ”Eikö nyt ole jo aika panna sissitoiminta oikeille raiteilleen ulottamalla se tarpeeksi syvälle vihollisen huoltoyhteyksille ja aikaansaada ryssien keskuudessa nälkää ja turvattomuutta. Sen lisäksi olisi syytä käydä hätyyttämään ryssää railakkailla partioilla alituisesti sivustoilta. Tämä olisi meidän tykistövalmistelumme. Kun sitä on jonkun aikaa suoritettu voidaan siirtyä hyökkäykseen, sillä näin valmistetuna pitäisi ryssän olla siihen kypsän. Toiminnan keskitys tärkeimpiin suuntiin on tietenkin tässäkin paikallaan. Esitän tämän omana mielipiteenäni ja ilman esimiesten siunausta.”

Nihtilä lähetti kirjeensä, kuten totesimme, Laatokan pohjoispuolen yhtymien esikuntapäälliköille. Päämajan sotapäiväkirjan perusteella voimmekin päätellä, että Nihtilän huomio oli keskittynyt pitkän ja heikoin voimin suojatun, itärajan tapahtumiin; olemmehan edellä jo havainneet, että ongelma oli huolestuttanut häntä jo ennen sotaa. Nihtilä oli aktiivisesti mukana luomassa perusteita menestykselle Suomussalmen suunnassa, mutta erityisen merkittävä oli hänen osuutensa Laatokan Karjalan mottitaisteluissa.

Nihtilä joutui jo aivan sodan alkuvaiheessa tekemisiin Laatokan pohjoispuolisten taisteluiden kanssa ja tämä tapahtui lisäksi hieman ristiriitaisia ajatuksia herättävällä tavalla. Kun Suvilahden tärkeä risteysalue oli menetetty, marsalkka teki hänen luokseen saapuneen silloisen eversti Talvelan esityksestä äkkinäisen päätöksen vallata Su-

vilahti takaisin. Käsky annettiin ohi asiasta tietämättömän operatiivisen johdon, mutta saatuaan kuulla ratkaisusta olivat niin Oesch, Airo kuin Nihtiläkin sitä mieltä, ettei se ollut toteutettavissa. Pian soitti myös IV Armeijakunnan komentaja, kenraalimajuri Juho Heiskanen: "Tällaisen käskyn minä nyt olen saanut. Mitä minä nyt teen. Eihän tällaista voi ajatellaakaan."

Vastaajan hankalaan asemaan joutunut Nihtilä, joka oli samaa mieltä Heiskasen tehtävän mahdottomuudesta, neuvoi jälkimmäistä järjestämään jollakin pataljoonalla muodollisen hyökkäyksen ja tekemään todellisen yrityksen vasta aamulla, kun venäläiset lähtisivät liikkeelle. Siinäkin tapauksessa olisi toimittava hyvin varovasti. Heiskanen koetti tehdä neuvotun mukaan, mutta seurauksena oli, että äkämystynyt ylipäällikkö vapautti hänet IV Armeijakunnan komentajan tehtävistä. Marsalkan ja Heiskasen välit olivat kiristyneet operatiivisten erimielisyyksien vuoksi jo aikaisemmin, ja nyt Heiskasen "saamattomuus" sai Mannerheimin kärsivällisyyden katkeamaan.

Kertoessaan tapahtumasta myöhemmin Sotatieteen Laitoksen everstiluutnantti Pertti Kilkille Nihtilä ei ottanut siihen mitään kantaa. Hän ei sanonut arviointiaan siitäkään, kun Oesch ja Airo eivät halunneet mennä itse marsalkan puheille saadakseen tämän peruuttamaan käskyn Suvilahden valtauksesta, vaan olisivat halunneet Nihtilän tekevän sen. Koska tämäkään ei siinä tapauksessa mielestään varman erottamisen vuoksi ollut halukas lähtemään yksinään ylipäällikön luokse, sinne ei mennyt lopulta kukaan.

Saattaa olla, että Nihtilä teki selkkauksesta joitakin johtopäätöksiä. Hänen varsinkin jatkosodan aikana kirjallisesti esiintuomansa mielipiteensä, joihin edellä jo viitattiin, osoittivat, että hän ei halunnut kätkeä näkemyksiään. Toisaalta hän pyrki toimimaan mahdollisimman lojaalisti ylipäällikkönsä tahdon mukaisesti, vaikka olisikin ollut itse toista mieltä. Everstiluutnantti Haahden myöhemmän ilmoituksen mukaan hän jopa sittemmin harmitteli sitä, ettei ollut keväällä 1944 esittänyt painokkaammin vastalauseitaan puolustusvoimiemme silloisen ryhmittymisen vuoksi. Vastuun karttamisesta tai itsenäisen toiminnan kaihtamisesta ei kuitenkaan ollut kysymys. Todistivathan Nihtilän aloitteellisuus elokuussa 1944 hänen ryhtyessään varotoimenpiteisiin maamme miehityksen varalta sekä hänen esiintymisensä asekatkentaajutussa, että hänellä oli suorastaan poikkeuksellinen kyky kantaa vastuuta. Toimiessaan jatkosodan vuosina muutamia kertoja vastoin omaa näkemystään Nihtilä menetteli vain siten kuin hyvän yleisesikuntaupseerin tulee tehdä: Hän oli esittänyt oman mielipiteensä, ja kun sitä ei ollut hyväksytty, hän teki parhaansa, jotta esimiehen päätös saataisiin toteutetuksi, vaikka hän itse olisikin ratkaissut asian toisin. Heiskasen tapaus talvisodan ensi päiviltä jäi siten ainakin tämän kirjoittajan havaitsemaksi ainoaksi kerraksi, jolloin Nihtilä esimiehensä tietämättä vesitti tämän antamaa käskyä.

Merkittävimmätkin sotapäälliköt ovat joutuneet hankkimaan taitonsa ja rutiininsa omakohtaisten kokemusten ja takaiskujenkin kautta. Heiskasen tapauksen saattaisi olettaa olleen Nihtilän luonteella varustetulle henkilölle siinä määrin kiusallisen kokemuksen, että hän piti myöhemmin tiukasti vaarin siitä, ettei mikään sen kaltainen päässyt toistumaan. Toisaalta myöhempi asekatkentaajuttu osoitti, ettei todella kriittisissä tilanteissa vaadittava valmius äärimmäisimpäänkään itsenäiseen toimintaan ollut kadonnut hänestä mihinkään. Nihtilässä voisi kuvitella hyvinkin olleen ainesta suomalaisen Claus von Stauffenbergin, jos päämajassamme olisi jouduttu elämään jatkuvasti sellaisessa omaatuntoa ja sotilaallista ymmärrystä raastaneessa ilmapiirissä, mikä vallitsi vastaavalla virkapaikalla Saksassa.

Kun edellä totesimme, että Nihtilä seurasi talvisodan päämajassa ollessaan kiinteästi kaikkea, mitä tapahtui Laatokan ja Jäämeren välillä, väite pätee erityisesti tilanteen kehittymiseen välittömästi Laatokan pohjoispuolella. Suvilahden tapaus oli vain alku sille, miten perusteellisesti Nihtilä joutui sittemmin mukaan Laatokan Karjalan suuriin taisteluihin.

Kuten tunnettua oli periaatteellinen näkemys Laatokan pohjoispuolella noudatettavasta taistelutavasta kypsynyt jo rauhan vuosina. Vihollinen oli lyötävä sen sivustaan suunnatulla suurisuuntaisella vastahyökkäyksellä. Yritys ei ottanut kuitenkaan onnistuakseen. Mannerheim antoi joulukuussa 1939 kokonaista kolme kertaa käskyn hyökkäyksen suorittamisesta, mutta kerta kerralta tuloksena oli vesiperä.

Tilanteen kehittymistä seuranneen Nihtilän puuttumien tapahtumien kulkuun näkyy niin päämajan kuin Laatokan pohjoispuolella tuolloin taisteluja johtaneen kenraalimajuri Hägglundin esikunnankin asiapapereissa joulukuun 21. päivän 1939 kohdalla. Silloin näet päämajasta lähetettiin Hägglundille ”ehdotus IV AK:n toimintasuunnitelmaksi”. Sen oli laatinut everstilutnantti Nihtilä.

Tällainen dokumentti on luonnollisesti melkoinen harvinaisuus yleensä tiukan muodollisten sotilasasiapapereitten joukossa. Ensinnäkään ylempi johtoporras ei tavallisesti ”ehdota” mitään alemmalle johtoportaalle, vaan se antaa käskyjä. Vielä poikkeuksellisempaa on kuitenkin, että ylempi esikunta vaivautuu tekemään suunnitelmankin alemman esikunnan puolesta. Tavanomaista ei ollut sekään, ettei tässä päämajan postittamassa sangen tärkeässä asiapaperissa ollut allekirjoittajina muita kuin operatiivisen toimiston päällikkö, everstilutnantti V. Nihtilä.

On silti selvää, että Nihtilän esimiehet olivat hyväksyneet ”ehdotuksen” sisällön; muutenhan sitä ei olisi lähetetty Hägglundille. Nihtilä on todennäköisesti esittänyt ajatuksensa päämajassa niin vakuuttavasti, että sekä Mannerheim, Oesch että Airo päätyivät käsitykseen, että ne oli saatettava Hägglundin silmien eteen. Heidän kaikkien tiedossaanhan oli Hägglundin pari päivää aikaisemmin ilmoittama alustava suunnitelma, jonka mukaan tarkoituksena oli hyökätä lähinnä vain Syskyjärven alueella pyrki-myksenä vastustajan kärjen nujertaminen Ruhtinaanmäen seutuvilla. Nihtilä epäili alusta alkaen tällaisen yrityksen tuloksellisuutta, koska ”se johtaisi sitkeisiin taisteluihin vihollisen kanssa” eikä veisi suureen tavoitteeseen, venäläisten päävoimien saartamiseen.

Operatiivisen osaston päällikön ajatus oli kokonaan toisenlainen. Hänen mielestään Hägglundin olisi tullut hyökätä huomattavasti idempänä ensimmäisenä tavoitteena suoraan idästä Käsnäselästä tuleva venäläisten huoltotie. Kun tie olisi katkaistu ja katkaisukohdan puolustus järjestetty, käytäisiin selkäpuolelta lännempänä olevien vihollisten huoltolaitosten ja esikuntien kimppuun. Samalla aloitettaisiin hyökkäyksen toinen vaihe, jonka olisi määrä viedä suomalaiset edemmäksi lounaaseen Laatokan rannalle, jolloin seurauksena olisi kaikkien tässä suunnassa olleiden venäläisten saartaminen. Hyökkäysryhmä olisi noin divisioonan vahvuinen.

Ylijohto ei vielä tässä vaiheessa nähtävästikään halunnut puuttua Hägglundin armeijakunnan asioihin niin kategorisella tavalla kuin toiminnan saneleminen Nihtilän ajatusten mukaiseksi olisi merkinnyt. Niinpä operatiivisen osaston päällikön paperille pistämät mielipiteet jäivät vain ”ehdotukseksi”, ja niiden kohtalo oli sen mukainen. Hägglund aloitti hyökkäyksensä oman suunnitelmansa mukaan joulukuun 26. päivänä Syskyjärven alueella, mutta siinä kävi kuten Nihtilä oli ennustanut. Matala koukkaus johti käytännössä rintamahyökkäykseen vihollisen voimakastaärkeä vastaan eikä toivottuja tuloksia syntynyt.

Seuraavalla kerralla päämaja ei tyytynytkään enää ”ehdottelemaan”, vaan kun Airon nimissä joulukuun viimeisenä päivänä annettiin uusi hyökkäyskäsky, se kirjoitettiin vastoin kaikkia tavanomaisia käskytysperiaatteita varsin yksityiskohtaiseksi. IV Armeijakunnalla ei ollut enää valinnan varaa; sen oli hyökättävä sillä tavalla kuin Nihtilä oli esittänyt kymmenen vuorokautta aikaisemmin.

Mutta Mannerheim ei tyytynyt edes tähänkään. Nihtilä kutsuttiin hänen luokseen, ja marsalkka antoi osastopäällikölleen mitä poikkeuksellisimman tehtävän. Tämän oli lähdeittävä IV Armeijakunnan esikuntaan: ”Huolehtikaa nyt että hyökkäys tällä kerta menee lävitse!” Mitään varsinaisia valtuuksia Nihtilä ei saanut, mutta oli selvää, että IV Armeijakunnan komentajan oli parasta noudattaa kutsumattoman vieraansa ”neuvoja”. Nihtilä toikin tämän selvästi esiin. Kun tammikuun 6. päivänä alkanut hyökkäys kohtasi pian eräitä takaiskuja, monesta epäonnistumisesta masentunut Hägglund oli ehdottomasti sitä mieltä, että sotatoimi olisi jälleen keskeytettävä. Nihtilän vastaväite sai hänet kuitenkin yrittämään uudelleen: ”Minulla on sellainen ohje, että tätä hyökkäystä ei saa pysäyttää noin kevyesti, Ylipäällikkö ei tule hyväksymään sitä. Jos tästä asiasta keskustellaan, niin hän varmasti haluaa kuulla minun mielipiteeni, ja minun mielipiteeni ei ole pysäyttämisen kannalla.”

Psykologisesti Nihtilän tehtävä oli sangen kiusallinen, mutta näyttää siltä, että hän selviytyi hyvin sen karikoista. Sovittelevan ja tärkeilemättömän esiintymisensä vuoksi hän ei herättänyt ärtymyksen tunteita IV Armeijakunnan esikunnassa, vaikka kaikki puitteet pahojenkin ristiriitojen syntymiselle olivat olemassa. On jopa todennäköistä, ettei palvelusaikana tapahtuvaan alkoholin nauttimiseen tiukan kielteisesti suhtautunut Nihtilä edes voinut hyväksyä IV Armeijakunnan komentajan elintapoja, kun Hägglund puolestaan näki Nihtilässä kaiketi ahdaskatseisen tosikon. Toisaalta myös Hägglund oli herrasmies, ja niinpä tapahtumien myöhempi tarkastelija ei voi havaita kutsumattoman neuvonantajan vierailun aiheuttaneen erimielisyyksiä hänen esikunnassaan.

On varmaa, että Nihtilällä oli erittäin merkittävä osuus IV Armeijakunnan tammikuun 6. päivänä 1940 aloittamaan suureen hyökkäykseen, joka johti venäläisvoimien motittamiseen. Nihtilän tarkaiseva osuus operaation perusajatuksen syntymiseen voidaan osoittaa asiakirjoinkin, kuten edellä on yritetty tehdä, mutta toisin on laita sen suhteen, miten hän pystyi vaikuttamaan itse hyökkäyksen aikana. Tästä dokumentit vaikenevat lähes tyystin. IV Armeijakunnan asiakirjoissa ei Nihtilän nimeä juuri näy ja päämajankin sotapäiväkirjasta selviää ainoastaan se, että operatiivisen osaston päällikkö palasi 27. tammikuuta ”komennukseltaan IV AK:n esikuntaan”. Kun Nihtilä ei myöhemmin itsekään muistanut, koska hän oli lähtenyt Hägglundin luokse, eivät siten edes ne päivämäärät ole tarkasti selvillä, jolloin hän oli IV Armeijakunnan esikunnassa. Kunnia — Isänmaa -teoksessa pian talvisodan jälkeen kirjoittamassaan laajahkossa Laatokan pohjoispuolen taisteluiden kuvauksessa Hägglund ei maininnut lainkaan Nihtilän käyntiä ja yhtä pidettyväinen oli Nihtilä itse kirjassaan Ankarat vuodet.

Vähäisten säilyneiden todisteiden varassa on kuitenkin pääteltävissä, että Hägglund ja Nihtilä täydensivät toisiaan sangen hyvin. Optimistinen Nihtilä painosti Hägglundin viemään alkuperäisen operaatioajatuksen loppuun asti, kun taas maltillinen armeijakunnankomentaja esti sen, ettei neuvonantajan kaikkein lennokkaimpia ja väliin epärealistisiakin suunnitelmia ryhdytty kokeilemaan. Niinpä Nihtilän mielessä väikkyi tammikuun 12. päivänä hyökkäyksen jatkaminen jo valtakunnan rajalle se-

kä Salmin että Käsänälän suunnissa, mihin yritykseen IV Armeijakunnan voimat eivät olisi missään tapauksessa riittäneet.

Enimmäkseen Nihtilä sai kuitenkin tahtonsa läpi ja tulokset olivat myönteisiä. Eriytisesti hän joutui taistelemaan armeijakunnan esikunnassa vallinnutta kohtaloon alistuneisuutta vastaan. Niinpä suurinta mottia lännessä vartioineen Jalkaväkirykmentti 38:n komentaja, eversti Olkkonen antoi armeijakunnalle erittäin synkän kuvan tilanteestaan. Vastoin armeijakunnassa vallinnutta käytäntöä Nihtilä halusi mennä itse paikan päälle ja nähdä omin silmin, miltä todellisuus näytti. Niinpä hän hakeutuikin Olkkosen komentopaikalle, missä rykmentinkomentaja vahvisti hänelle pessimistisen käsityksensä kriittisestä tilanteesta. Nihtilä ei uskonut vielääkään, vaan lähti Olkkosen vastusteluista huolimatta etulinjaan. Siellä kävi ilmi, että joukot olivat kaikessa rauhassa eikä viholliseen ollut edes kosketusta. Seurauksena oli, että Nihtilä joutui suosittelemaan rauhanaikaisen esimiehensä vapauttamista rykmentinkomentajan tehtävistä, mikä sitten tapahtuikin.

Myös Kollaanoelta tuli huonoja uutisia armeijakunnan esikuntaan; kaikki oli reeppämässä. Nihtilä lähti jälleen paikan päälle ja totesi rintamalla olevan aivan hiljaista. Divisioonakomentaja, eversti Lauri Tiainen oli sen sijaan saanut hieman aikaisemmin vakavan sydänkohtauksen ja vaikea sairaus oli luonnollisesti masentanut miehen. Velvollisuudentuntoisena upseerina hän yritti kuitenkin salata vaivansa esimieheltään arvellessaan, että häntä voitaisiin epäillä vastuun pakoilemisesta. Nihtilä sai hänet kuitenkin lopulta ymmärtämään, että hän teki karhunpalveluksen kokonaisuudelle yrittäessään sairaana johtaa valtakunnan olemassaololle tärkeää taistelua, ja niin Tiainen suostui lopulta menemään lääkärin luokse, joka totesi hänet heti rintamapalvelukseen kykenemättömäksi.

Mannerheimin täytyi olla tyytyväinen Nihtilän toimenpiteisiin Laatokan pohjoispuolella, sillä jälkimmäistä odotti pian uusi vastaava tehtävä. Venäläisten suurhyökkäyksen alettua Summassa helmikuun 11. päivänä, tilanne kehittyi pian II Armeijakunnan alueella erittäin vaikeaksi. Mannerheimin näkemyksen mukaan armeijakunnan komentaja, kenraaliluutnantti Öhquist arvioi liian synkästi suomalaisten mahdollisuuksia ja niinpä hän lähetti paikalle kaksikin tarkkailijaa. Toinen oli kenraalimajuri Talvela, joka oli Öhquistin esikunnassa vain helmikuun 19. päivän. Toinen oli everstiluutnantti Nihtilä, joka saapui paikalle jo helmikuun 17. päivänä. Jälkimmäisen käynti venyi pitkäksi, sillä armeijakunnan esikuntapäällikön, eversti Takkulan sairastuttua jo hieman aikaisemmin, hän ryhtyi hoitamaan tämän tehtäviä ja Takkulan palattua-kin hän huolehti edelleen armeijakunnan operatiivisten asioiden järjestelystä. Päämajaan Nihtilä palasi vasta maaliskuun 3. päivänä.

Nihtilän eräänä tärkeänä tavoitteena oli valaa armeijakunnan esikuntaan luottavaista henkeä, ja analysoimalla tarkasti esimerkiksi Öhquistin päiväkirjan sisältöä voidaan päätellä, että hän saavutti tuloksia. On selvää, että Öhquistillä oli epäluuloja päämajan vihreän veran äärestä saapunutta apulaistaan kohtaan. Yhteinen aaltopituus saavutettiin kuitenkin jo viimeistään helmikuun 22. päivänä, jolloin Öhquist merkitsi päiväkirjaansa: ”Nihtilä on luonteeltaan selväpiirteisen toiveikas mies, mutta hänkin oli viime päivinä tullut täysin huomaamaan, että olimme vaarassa jännittää jousen liian kireälle.” Öhquistin näennäisesti hieman varauksellisista sanoista ilmenee jo tunnustus optimismille ja realismille, jotka olivat Nihtilälle ominaisia. Ja kuin huomaamatta kenraalin muutkin päiväkirjamerkinnot muuttuivat vähitellen hieman valoisammiksi niitä jo välillä leimanneen synkän epätoivon väistyessä taka-alalle. Nihtilällä on varmasti ollut tähän oma osuutensa, sillä jatkuvasti huononevasta tilanteesta

ei löytynyt lääkettä mielenmasennukseen. Pian Nihtilä kävi Öhquistille melkein korvaamattomaksi, ja armeijakunnan komentaja kirjoittikin 29. helmikuuta päiväkirjaansa, ettei hän haluaisi mistään hinnasta luopua apulaisestaan, ”koska hän on reippaudellaan, toiveikkuudellaan ja terveellä, asiallisella arvostelukyvyllään taktillisissa kysymyksissä minulle korvaamattomaksi hyödyksi”.

Jos joku oli epäillyt päämajan lähettä teoreettiseksi kamarioppineeksi, hän sai todeta olleensa täysin väärässä. Käytännön taktisten ongelmien ratkaisu ja päätösten toimeenpano olivat juuri se ala, millä Nihtilä saavutti esimiehensä luottamuksen. Öhquistin päiväkirjan mukaan hän oli melkein jatkuvasti matkalla erilaisissa kriisikoh-teissa ja vaikeuksiin joutuneiden alayhtymien esikunnissa. Nihtilän rauhallisen ole-muksen ilmestyminen paikalle riitti jo sellaisenaan tynnyttämään jännityksen repimiä hermoja ja lisäksi hänellä oli aina jotain rakentavaa ja kannustavaa sanottavanaan. Mistään lammasmaisuudesta häntä ei silti ollut syyttämisen, sillä tarvittaessa hän osa-si olla kovakin. Niinpä Öhquist sattui olemaan todistajana, kun Nihtilä keskusteli pu-helimessa erään päämajan majurin kanssa. Majurin ilmoitettua, ettei aikasytytysmii-noja anneta kiireisestä tilanteesta huolimatta armeijakunnan käyttöön ilman kirjallista tilausta, Nihtilä ”haukkui vastauksen antajan niin, että sitä oli oikein ilo kuulla”. Lopputulokseksi tuli, että miinat luvattiin lähettää pikälähetyksenä.

Todettuaan apulaisensa arvon Öhquist yritti keksiä jos minkinlaisia syitä saadak-seen pitää hänet esikunnassaan. Mutta vaikka hän sai taakseen Kannaksen Armeijan komentajankin, kenraaliluutnantti Heinrichsin, päämaja veti pitemmän korren. Vai-keuksien yhä kasvaessa ei sielläkään katsottu voitavan tulla toimeen ilman Nihtilää. Lopulta päämajassa kyllästyttiin useita vuorokausia kestäneeseen köydenvetoon ja Airo soitti maaliskuun 2. päivänä kello 19.30 antaen kategorisen käskyn, että Nihtilän oli lähdettävä vielä samana iltana kohti Mikkeliä. Neljääkään tuntia ei kulunut, kun matkatavarat oli pakattu ja Nihtilä istui autossa matkalla päämajaan.

Talvisodan viimeisten raskaiden kymmenen vuorokauden ajan Nihtilä jakoi puo-lustusvoimiemme operatiivisen johtamisen yhdessä Airon kanssa. Työn täyteisiä oli-vat myös Moskovan rauhaa seuranneet viikot, jolloin armeijan oli siirryttävä nopeasti uuden rajan länsipuolelle ja jolloin oli lisäksi aloitettava pikaiset valmistelut sen varal-ta, että Neuvostoliitto aloittaisikin vihollisuudet uudelleen. Tätä vaihetta kesti Nihti-län osalta huhtikuun loppuun saakka. Tuolloin hänet siirrettiin jälleen II Armeijakun-nan esikuntapäälliköksi, missä virassa hän oli väliaikaisesti juuri ollut lyhyen hetken talvisodan aikana. Armeijakunnan komentajana toimi nyt kenraaliluutnantti Oesch ja sen vastuualueena oli valtakuntamme puolustuksen ydinalue, eteläinen osa maakan-nasta Suomenlahden ja Saimaan välillä.

Operatiivisten suunnitelmien lisäksi Nihtilä kiinnitti erityisen huomionsa niin sanotun välirauhan aikana linnoitus- ja koulutuskysymyksiin. Salpa-linjan tärkein osahan kulki täällä etelässä ja sen tiedusteluun Nihtilä osallistui tarmokkaasti muun muassa Storch-lentokonetta käyttäen. Vaikka aseman pääpiirteinen kulku olikin mää-ritetty päämajassa, ei erehdyttäne paljoakaan, jos oletetaan, että juuri Nihtilä oli se henkilö, joka sijoitti sen ja taempana sijainneen Hamina—Taavetti-linjan käytännös-sä paikoilleen.

Uuden sodan ollessa ovella kesäkuussa 1941 II Armeijakunnan nimi muutettiin IV Armeijakunnaksi henkilösijoitusten pysyessä ennallaan. Armeijakunnassa oli joudut-tu välirauhan aikana järjestämään muutamia hälytyksiä, joista pisimmälle mennyt oli tapahtunut elokuussa 1940. Liikekannallepanovalmius oli siten hyvä, ja Nihtilä totesi-kin myöhemmin, että mobilisaatio sujui niin erinomaisesti, ettei siinä juuri armeija-kunnan esikuntaa kaivattu.

Operatiiviset suunnitelmat teettivät sen sijaan työtä. IV Armeijakunnan kohdalla ei hyökkäysvaihtoehdoista oltu edes keskusteltu, sillä mahdollisuuksien ei oltu katsottu riittävän tällä alueella muuhun kuin puolustukseen. Kesäkuun lopulla armeijakunta sai kuitenkin hyökkäystehtävän, ja seurauksena oli suunnitelmien täydellinen uusiminen. Se tapahtui sangen nopeasti perusajatuksen muodostuessa hyökkäyksestä saarostavasti Vuoksen eteläpuolitse Viipurin taakse ja sen puolustajien motittamisesta.

Päämaja antoi IV Armeijakunnalle vasta 22. elokuuta hyökkäysluvan. Yleisesti tunnettua on kuitenkin, että Oesch sairastui melko pahasti jo kaksi vuorokautta myöhemmin. Ensimmäisessä diagnoosissa epäiltiin jopa aivoverenvuotoa. Nihtilä hälytti Aironkin paikalle päämajasta ja lääkintäeversti Roschier määräsi Oeschille kymmenen vuorokautta ehdotonta vuodelepoa. Armeijakunnan komentajan sijaiseksi määrättiin kenraaliluutnantti Laatikainen, mikä oli varsin omalaatuinen käsky, koska Laatikaisella oli jo oma armeijakuntansa johdettavanaan.

Käytännössä IV Armeijakuntaa johti kuitenkin eversti — sellaiseksi hänet oli ylennetty marraskuussa 1940 — Nihtilä. Laatikainen ei näet käynyt ylimääräisessä armeijakunnassaan kuin muutaman kerran eikä hän silloinkaan ottanut kantaa Nihtilän tekemisiin. ”Hoida Sinä ne sotatoimet. Sehän on Sinun alaasi. Minä tulen sitten kun kunniamerkkejä jaetaan”, oli Laatikaisen vastaus Nihtilän patisteluihin eikä jälkimmäinen ollut tietoinen edes siitä, missä uusi komentaja majaili. Tässä yhteydessä on turha ryhtyä arvelemaan syitä Laatikaisen käyttäytymiseen; ehkäpä hän vanhan tuttavuutensa perusteella luotti siinä määrin Nihtilään, että arveli, etteivät tämän tekemät ratkaisut tarvitseet peukalointia. Kirjoituksemme aiheen kannalta on kuitenkin oleellista todeta, että juuri Nihtilä oli se henkilö, joka johti IV Armeijakunnan sotatoimet niiden tärkeimmässä vaiheessa. Niiden seurauksena oli Viipurin lähes veretön vapautus sekä perustan luominen jatkosodan suurimman motin, Porlamin motin muodostumiselle.

Tätäkin elämänsä erikoista vaihetta Nihtilä ei käynyt myöhemmin mainostamaan millään tavoin. Häntä haastatellelle everstiluutnantti Kilkille hän totesi vain, että ”minulla oli aika paljon rutiinia johtohommissa, koska olin Sotakorkeakoulussa opettajana, joten ei siinä päässyt munauksia syntymään, vaan yritin hoitaa tilannetta”.

Kenraaliluutnantti Oesch sen sijaa tunsii esikuntapäällikkönsä ansiot ja säilytti siksi kiitollisuutensa tätä kohtaan koko elämänsä ajan. Virallisessa lausunnossaan Nihtilästä vuonna 1942 hän luonnehti tätä erittäin lujaksi, päättäväiseksi ja asiallisen vaativaksi upseeriksi. ”Erikoisen silmiinpistäviä olivat hänen työtarmsa, hänen terve arvostelukykyensä niin operatiivisissa ja organisaatorisissa kuin myös ihmistuntemusta vaativissa kysymyksissä sekä hänen taitonsa herättää työiloa ja innostusta alaisissaan ja koko ympäristössään.” Vuonna 1966 Oesch kirjoitti, että eversti Nihtilä ”kuuluu niihin upseereihin, jotka määrätietoisen toimintansa ja selkeän ajattelutapansa perusteella ovat ansainneet kenraalin arvon; hänen kohdallaan kohtalo näyttää olleen oikeus.”

Toimiminen kiivaan taisteluvaiheen aikana käytännössä sekä armeijakunnan komentajana että esikuntapäällikkönä merkitsi Nihtilälle raskasta työtaakkaa. Muodollisesti hänellä ei ollut edes oikeutta tiettyjen tärkeimpien käskyjen antamiseen, joten niihin oli merkittävä Laatikaisen nimi siinä toivossa, että tämä joskus myöhemmin hänet löydettyä vahvistaisi niiden oikeellisuuden. Nihtilän hätäsoittojen — ”Tule ihmeessä tänne, ei tästä mitään tule. Komentajaa en ole erinäisiin päiviin edes nähnyt” — hälyttämänä Oesch keskeyttikin lomansa jo elokuun lopulla ja Nihtilä pääsi eroon

harmittavasta komentajastaan, kuten hän myöhemmin sanoi. Ikävät kokemuksensa hän piti kuitenkin omana tietonaan eikä käynyt niitä sodan jälkeenkään levittelemään maailmalle.

IV Armeijakunnan ja siitä maaliskuussa 1942 muodostetun Kannaksen Ryhmän esikuntapäällikkönä Nihtilä jatkoi juhannukseen 1942, siis pitkälle asemasotavaiheeseen saakka. Tuolloin hänet siirrettiin Jalkaväkirykmentti 16:n komentajaksi kenraalimajuri Hersalon komentamaan 15. Divisioonaan Itä-Kannakselle. Yleisesti esimerkiksi matrikkelitiedoissa esitetty väite, että Nihtilästä olisi tullut Jalkaväkirykmentti 11:n komentaja, on siis virheellinen. Siirto tapahtui siirrettävän omasta pyynnöstä. Vaikka Nihtilällä olikin takanaan jo mitä vaihtelevimmat sotakokemukset, hänen ansioluettelossaan ei ollut muodollista merkintää toimimisesta varsinaisessa komentajatehtävässä. Tällaisella merkinnällä oli merkitystä muun muassa sotilasuralla etenemistä ajatellen, mutta Nihtilän siirtopyynnön takana oli enemmänkin. Palvelu asemasotajan korkeassa esikunnassa oli usein vain yksitoikkoista rutiinityötä ja vaikka Nihtilän kohtalona olikin olla esikuntatehtävissä melkein koko sodan ajan, hän koko sielultaan sotilaana kaipasi todellisiin kenttätehtäviin.

JR 16:n edellinen komentaja oli ollut rykmentissään vähemmän suosittu eikä rykmentin henki ollut paras mahdollinen. Nihtilä itsekin totesi työn teon olevan laiskaa. Hänen toimiaikanaan tilanne kuitenkin muuttui. Se näkyy myös lausunnossa, jonka Hersalo antoi alaisestaan: ”Nihtilä saavutti hillityllä, mutta asiallisen lujalla, määrätietoisella ja vakuuttavalla olemuksellaan kaikkien alaisensa ehdottoman luottamuksen ja kunnioituksen. Erinomaisella taidolla ja antaumuksella hän saattoi rykmentin hyvään ja sisäisesti kiinteään kuntoon. Muun muassa hän organisoi lohkonsa kenttävarustustyöt niin, että ne hänen siirtyessään rykmentistä pois oli vaikeista olosuhteista huolimatta saatettu huomattavan pitkälle. Hänen taktillinen kykynsä oli johdonmukainen, itsenäinen, joustava ja avarakatseinen.” Valitettavasti Nihtilän ponnistelut menivät hukkaan, sillä hänen lähtönsä jälkeen varustustöitä lyötiin jälleen laimin ja keväällä 1944 hänen entistä lohkoaan pidettiin eräänä Kannaksen puolustusaseman kehnoimmin linnoitettuna osana. Eihän Nihtilä ennättänyt olla Jalkaväkirykmentti 16:ssa kuin viisi kuukautta, sillä siirto päämajaan tuli jo marraskuun lopulla 1942.

Siirron takana oli ensisijaisesti päämajamestari, kenraaliluutnantti Airo, joka halusi Nihtilän jälleen lähelleen operatiivisen osaston päälliköksi. Airollahan oli jo pitkäaikaiseen tuntemukseen perustuva erittäin myönteinen kuva Nihtilästä eikä hän pettynyt odotuksissaan tälläkään kertaa. Puolentoista vuoden kuluttua toukokuussa 1944 hän oli kirjoittava operatiivisen osaston päälliköstään seuraavat sanat: ”Eversti Nihtilä on toiminut lähimpänä apulaisenani operatiivisten ja niihin liittyvien kysymysten esittelijänä sekä rauhan että molempien sotien aikana. Tässä ominaisuudessa tunnen hänet erittäin nopea- ja kirkasjärkiseksi ajattelijaksi että reippaaksi ja tarmokkaaksi toimeenpanijaksi. Kun näihin ominaisuuksiin vielä lisätään masentumaton mieliala, järkkymättömät hermot sekä ruumiin ja hengen joustavuus, ei kaivattane enempiä perusteluja osoittamaan, että eversti Nihtilä on harvinaisen kyvykäs ja käytökelpoinen upseeri.”

Jotakuinkin samantapainen käsitys Nihtilästä oli muillakin henkilöillä, jotka jouduivat hänen kanssaan tekemisiin. Maavoimatoimiston päällikön, everstiluutnantti Haahden, siis Nihtilän tärkeimmän alaisen henkilökohtaisesta päiväkirjasta löytyy sellaisia mainintoja kuin hieno esimies ja loisto herra. Päämajassa kiljuvaksi jalopeuraksi nimitetty kenraaliluutnantti Talvelakin, jolla ei muuten ollut paljoakaan hyvää sa-

nottavanaan päämajan upseereista, arvosti operatiivisen osaston päällikköä, jonka puoleen hän etupäässä kääntyi päämajaan päin asioidessaan.

Suomen marsalkan mielipide Nihtilästä on pääteltävissä niistä erityistehtävistä, joita hän tälle uskoi. Olihan jo talvisodan aikana muodostunut melkein tavaksi, että Nihtilä lähetettiin sinne, missä kriisi oli pahin. Sama oli toistuva kesällä 1944. Toisaalta vaikuttaa siltä, ettei Mannerheim sittenkään ollut aivan täysin selvillä siitä, miten mittava mies hänen operatiivisen osastonsa päällikkö oli. Muuten hän tuskin olisi jättänyt Nihtilän nimen muistelmissaan kokonaan mainitsematta, kuten nyt tapahtui. Osittain asia voi tosin olla selitettävissä sillä, että marsalkan pääavustajana muistelmia kirjoittaessa oli eversti Paasonen, päämajan tiedustelujaoston päällikkö ja eräs niistä harvoista työtovereista, jotka suhtautuivat Nihtilään kielteisesti. Ristiriitojen syy saattoi olla näkemyseroissa, joita usein vallitsi operatiivisen osaston ja tiedustelujaoston välillä sotilaallisesta tilanteesta. Paasonen nimi on joka tapauksessa mainittu marsalkan muistelmissa kolme kertaa.

Vaikka marsalkka ja Nihtilä olivatkin usein keskenään tekemisissä — marsalkaltahan Nihtilä erikoistehtävänsäkin sai — yhteistyö ei ollut kuitenkaan kovin läheistä. Nihtilä ei kuulunut niihin henkilöihin, jotka kävivät päivittäisellä esittelyllä Mannerheimin luona, vaan operatiiviset asiat esitteli Airo. Airon kertoman mukaan Mannerheimin oli vaikea ymmärtää Nihtilän puhetapaa ja eräitä tämän käyttämiä Hämeessä tyypillisiä sanoja ja niinpä hän suorastaan vältteli operatiivisen osaston päällikköä. Marskin varsinaiseen ”hoviin” Nihtilä ei kuulunut, ja kuvaavaa onkin, ettei Nihtilän nimi esiinny Taru Stenvallin tätä aihepiiriä käsittelevässä tunnetussa teoksessa. Jotain johtopäätöksiä voi tehdä siitäkin, ettei marsalkan elämään perusteellisesti syventynyt Stig Jägerskiöldkään mainitse laajassa elämäkertasarjassaan Nihtilän nimen kuin pari kertaa ja silloinkin aiheemme kannalta epäoleellisissa yhteydessä.

Nihtilästä ei tullut koskaan kenraalia. Ylentämättä jääminen on jollain tavoin ymmärrettävää sodan jälkeen, sillä tuskin Paasikivi sen enempää kuin Kekkonenkaan olisivat olleet edes ulkopoliittisista syistä valmiita hyväksymään ylennystä, joka olisi voinut käsittää jälkikäteiseksi tunnustukseksi asekatkentaajutun johtajalle. Airon mukaan kenraaliylennyksiin sangen säästeliäästi suhtautunut Mannerheimkaan ei olisi voinut ymmärtää sitä, miksi juuri Nihtilästä olisi pitänyt tehdä kenraali. Olihan hän vain eräs päämajan monista osastopäälliköistä eikä hän ollut koskaan ollut rykmenttiä suuremman joukon komentaja! Sen sijaan fyysisen iän ei olisi pitänyt olla esteenä, sillä Nihtilä oli Airoa pari vuotta vanhempi.

Nihtilä pysyi siis everstinä ja vielä kaiken lisäksi verrattain tuntemattomana everstinä muiden kuin niiden korkeahkojen sotilashenkilöiden keskuudessa, jotka joutuivat tekemisiin operatiivisten asioiden kanssa. Onneksi hänen eräät tärkeimmät toimenpiteensä päämajassa jatkosodan loppuvuosilta ovat sentään jälkikäteen joten kuten selvitettävissä.

Aivan vaivatonta se ei kuitenkaan ole, kuten osoittaa seuraava esimerkki. Päämaja antoi elokuun 14. päivänä 1943 seuraavan, Mannerheimin ja Airon allekirjoittaman käskyn Uhtuan edustalla olleelle 3. Divisioonalle: ”3. D:n puolustuksesta käsketään puolustusryhmitystä tarkistamaan siten, että painopiste tulee Uhtuan päätien suuntaan . . .” Mikään käskyn yksityiskohta ei kerro, että Nihtilällä olisi jotain erityistä tekemistä sen kanssa. Kuitenkin nimenomaan hän oli tämän käskyn takana.

Sotapäiväkirjoista ja Nihtilän omista myöhemmistä puheenvuoroista selviää, että hän oli heinäkuun lopulla tutustumassa 3. Divisioonan aseisiin Uhtualla. Siellä hän kiinnitti huomiota yhtymän omalaatuiseen ryhmitykseen, jonka hän oli havainnut jo

päämajassa kartalta. Divisioonalla oli vain yksi rykmentti päätien suunnassa, kun taas kaksi rykmenttiä oli pohjoisempana korvessa. Paikan päällä selvisi syykin tähän outoon asetelmaan. Divisioonan oli ollut määrä hyökätä kaksi vuotta aikaisemmin hyökkäysvaiheen aikana pohjoisesta koukaten Uhtualle. Eteneminen oli kuitenkin keskeytetty, ja niin yhtymä oli kivetynyt paikoilleen silloiseen asentoonsa.

Nihtilä ei onnistunut taivuttamaan divisioonankomentajan, kenraalimajuri Fagnäsin mieltä ratkaisuun, että olisi jo korkea aika muuttaa yhtymän ryhmitys paremmin tilanteeseen sopivaksi. Fagnäs piti asemia hyvinä ja vakiintuneina eikä nähnyt mitään syytä ryhtyä muuttelamaan niitä. Nihtilä selvitti asian kuitenkin päämajaan palattuaan marsalkalle, ja siitä oli seurauksena edellä lainattu ylipäällikön ja Airon alekirjoittama käsky. Muitakin seurauksia oli. Itsepäinen Fagnäs, joka oli kuitenkin hyvä komentaja, siirrettiin toiseen yhtymään Maaselän Kannakselle ja hänen tilalleen saapui kenraalimajuri Pajari, joka ei puolestaan tullut toimeen esimiehensä, kenraaliluutnantti Öhquistin kanssa.

Vaatisi pitkäaikaista salapoliisintyötä ennen kuin kaikki Nihtilän aikaansaannokset päämajassa olisi selvitetty, kuten hänen tässä mainittu vaikutuksensa 3. Divisioonan ryhmitykseen ja Fagnäsin siirtoon. Silti olisi kyseenalaista, olisivatko kaikki yksityiskohdat enää yli neljä vuosikymmentä tapahtumien jälkeen löydettävissä. Onneksi historiallisesti mielenkiintoinen kysymys, Nihtilän asennoituminen uhkaamassa olleeseen vaaraan Karjalan kannaksella alkukesällä 1944 on sentään jäljitettävissä melko helposti eräiden Nihtilän laatimien muistioiden perusteella.

Loppuvuonna 1943 ei mitään erityistä uhkaa vielä ollut, sillä Leningrad oli yhä lähes kokonaan saarrettu. Nihtilä teki syksyllä kuitenkin useita tarkastusmatkoja Kannakselle ja oli kaikkea muuta kuin tyytyväinen tehtyihin puolustusvalmisteluihin. Kannaksen Ryhmän esikunnassa hän jopa suuttui, kun siellä ei hänen aikaisemmasta huomautuksestaan huolimatta oltu ryhdytty mihinkään toimenpiteisiin esikunnan suojaamiseksi tai varakomentopaikan valmistamiseksi. Airoille Nihtilä selvitti kokemuksiaan myöhemmän kertomansa mukaan seuraavasti: ”Etulinja ei kestä. Se on niin huono. Kun siinä ei ole panssarintorjuntaesteitä, niin he pääsevät panssareilla suoraan aseisiin. Miinoituksia siellä on, mutta kun he ampuvat valmisteluja, niin ne häviävät jo siinä vaiheessa pois. Koska komentopaikkamme ovat pitkään sijainneet samalla paikalla, niin vihollinen on varmasti merkinnyt kaikki. Taistelu kehittyy meille varmasti tuhoisaksi.”

Seurauksena oli, että Airo suostui vahventamaan allekirjoituksellaan Nihtilän laaitiman käskyn, joka lähetettiin joulukuun 17. päivänä 1943 korkeimmille rintamakomentajille. Siinä Nihtilä totesi muun muassa seuraavaa: ”Pitkäaikaiseksi käynyt vartiopalvelusvaihe yhdessä rintamillamme vallitsevan rauhallisuuden kanssa on omiaan kasvattamaan niin johtajistossa kuin joukoissakin toimettomuutta tai kehittämään toimintaa, josta ehkä on muodostunut liian suuri kasvannainen päätehtävämme rinnalle. Ajan oloon ollaan menossa siihen, että laadullisesti ylivoimainen armeijamme huomaakin monessa suhteessa olevansa vihollisen kanssa samalla tasolla, ehkäpä joissakin suhteissa voivat osat vaihtua päinvastaisiksi kuten esim. monet vihollisen taitavasti suorittamat vanginsieppaukset osoittavat. Jokaisen komentajan tulee olla tietoinen siitä, että sota on todellisuutta ja että vielä melkoisella varmuudella koittaa aika, jolloin joudumme ratkaiseviin puolustustaisteluihin. Tätä aikaa odoteltaessa on kaikkialla terästetyin voimin nyt ryhdyttävä työskentelemään.”

Nihtilän mukaan kaikki puolustus suunnitelmat oli tarkistettava viipymättä, koulutusta oli suoritettava jatkuvasti, kenttävarustustöitä oli tehostettava ja sotaväsy-

mystä oli torjuttava. Käsky päättyi seuraaviin sanoihin: ”Millainen on komentaja sellainen on hänen joukkonsa. Tämän tietäen on jokaisen johtajan kaikessa toimittavana niin, että joukko, hänen peilikuvansa, aina toimisi ja esiintyisi mahdollisimman hyvin, taitavasti ja luotettavasti.”

Tammikuussa 1944 venäläiset mursivat saksalaisten saartorenkkaan Leningradin ympärillä lopullisesti ja työnsivät muutenkin hätää kärsimässä olleet aseveljemme aina Viroon saakka. Neuvostoliitolla oli tämän jälkeen mahdollisuus keskittää Leningradin kautta joukkoja Kannakselle milloin se vain katsoi sellaisen tarkoituksenmukaiseksi.

Tällä kertaa Nihtilä ei saanut kuitenkaan tahtoaan läpi. Hän olisi halunnut ensinnäkin, että Kannaksella taempana ollut VT-asema olisi valittu pääasemaksi, jolloin silloisena pääasemana olleen puolustuslinjan tehtävänä olisi ollut ottaa vain vastaan vihollisen ensimmäinen isku. Ylipäällikkö hyväksyi kuitenkin rintamakomentajien kannan, jonka mukaan oli edullisempaa pitäytyä edessä oleviin asemiin. Toiseksi Nihtilä olisi halunnut, että Karjalan kannaksen suuntaa olisi vahvennettu viipymättä muualta siirretyillä yhtymillä. Siirrot toteutuivat kuitenkin vain Panssaridivisioonan ja myöhemmin keväällä 3. Divisioonan osilta, sillä Nihtilän myöhemmän kertoman mukaan muun muassa Airo piti enempiä keskittämisiä tarpeettomina. Vaikka Nihtilä mukautuikin lojaalisti esimiestensä tahtoon, tyytyväinen hän ei ollut. Niinpä hän maaliskuun 7. päivänä totesi Haahden päiväkirjan mukaan: ”On valitettavaa ja mahdollisesti perin kotalokasta, ettei operatiivista johtoa kuulla.”

Jotain tehdäkseen Nihtilä laati kuitenkin esimiehilleen ilmoittamatta kaksi suurta sotapeliä, toisen Karjalan kannaksen ja toisen Aunuksen kannaksen suuntaan. Kummassakin oli yritetty kuvitella venäläisten suurhyökkäys mahdollisimman todennäköiseksi ja siten pakottaa asianomaiset suomalaiset joukot ajoissa harkitsemaan vastatoimenpiteitä. Aunuksen sotapeli pelattiin helmikuussa 1944 Nihtilän ollessa paikalla, ja pelin seurauksena ryhdyttiin muun muassa sittemmin elintärkeäksi osoittautuneen Sääntämän tien rakentamiseen Tuuloksen tulevan mairinuouspaikan sivuitse. Oikeastaan vain Nihtilän pelkäämä suurisuuntainen maahanlasku Aunuksen aukeille jäi hänen suunnitelmistaan venäläisiltä kesällä 1944 toteuttamatta. Karjalan kannaksen sotapeliä Nihtilä ei sitävastoin päässyt sairastumisen vuoksi seuraamaan eikä sitä näin ollen pidetty lainkaan.

Maaliskuun alussa oltiin jo niin pitkällä, että kelirikko alkoi olla pian odotettavissa. Päämajan ja myös Nihtilän käsityksen mukaan suurhyökkäysvaara oli toistaiseksi ohitse, mutta 10. 3. laatimassaan muistiossa operatiivisen osaston päällikkö huomautti, että vaara uusiutuisi kelirikon jälkeen. Aikaa oli siis jonkin verran, mutta se oli käytettävä hyväksi. Maaliskuun 3. päivänä Nihtilä laatikin seuraavan yleisluontoisen käskyn, jonka itse Suomen marsalkka allekirjoitti: ”Tilanteen kehitys Suomenlahden eteläpuolella on saattanut Karjalan kannaksen puolustuksen uuteen vaiheeseen. Vihollisen hyökkäys puolustustamme vastaan siellä on tulevaisuudessa todennäköisenä huomioitava . . . Muut työt, paitsi puolustusta välittömästi palvelevat, on harkiten lopetettava ja työvoima käytettävä puolustuksen tehostamiseen.”

Kevään 1944 aikana lähetettiin operatiivisesta osastosta upseereita rintamajoukkoihin katsomaan paikan päälle, mitä päämajan patistelut olivat saaneet aikaan, mutta raportit eivät olleet mieltä nostattavia. Esimerkiksi Nihtilän entisen rykmentin asemat olivat everstiluutnantti Haahdelle ”kovin negatiivinen yllätys; en ole missään muualla nähnyt niin heikkoa”.

Nihtilä itse lähti puolestaan Suomenlahden eteläpuolelle ottamaan selvää saksalaisten kokemuksista suurhyökkäystä kohdattaessa sekä heidän mielipiteistään niistä

syistä, jotka olivat johtaneet tappioon Leningradin edustalla. Kenraalievosti Lindemann kertoikin avoimesti näkemyksistään ja piti pahimpana epäonnen aiheuttajana pitkällisen asemasodan herättämää mukavuudenhalua. Lindemannin mukaan joukot "olivat liiaksi mukautuneet sielläoloon, he rupesivat viettämään varuskuntaelämää ja koettivat järjestää mukavuuksia. Kukaan ei enää jaksanut olla kiinnostunut puolustuksen vahvistamisesta. Eräs divisioonankomentaja hankki kirjallisuutta koti-Saksasta ja rupesi tekemään tutkimustyötä." Kun suurhyökkäys tuli, tämän muuten hyvän komentajan ensimmäinen huoli oli arvokkaiden kirjojensa evakuointi. Myös alkoholilla oli osuutensa laiminlyönteihin eikä rakastajattarienkaan pitäminen ollut varmastikaan lisännyt puolustuksen tehokkuutta.

Nihtilä palasi takaisin päämajaan huhtikuun 14. päivänä ja selosti heti marsalkalle kokemuksiaan. Seurauksena oli operatiivisessa osastossa laadittu käsky, jonka ylipäällikkö vahvisti nimikirjoituksellaan 17. huhtikuuta. Siinä todettiin, että "pitkäaikainen asemasota ja joukkojen liiallinen tottuminen aseimiinsa ovat — kuten toistuvat kokemukset muualta ovat osoittaneet — usein omiaan heikentämään johtajien ja yksikköjen taisteluhenkä ja alentamaan niiden hyökkäyksellistä taistelutaitoa." Lääkkeeksi esitettiin sitä, mitä kenraalievosti Lindemann oli suositellut: "Joukkojen pitkäaikainen olo samalla loholla ja samoissa asemissa on vältettävä . . . Käsken kaikkia komentajia vaihtosiirtojen kautta divisioonien, rykmenttien ja pataljoonienkin puitteissa huolehtimaan siitä, että mikään yksikkö ei joudu liian kauan toimimaan samoissa asemissa ja niihin liiaksi mukautumaan." Lisäksi annettiin viisi vuorokautta myöhemmin käsky kenttävarustustöiden tehostamisesta.

Nihtilä olisi lisäksi ollut sillä kannalla, että kolme Karjalan kannaksen etulinjan divisioonaa olisi vaihdettu taempana olleisiin reservidivisiooniin. Tästä ei tullut kuitenkaan mitään muun muassa divisioonankomentajien vastarinnan vuoksi. 18. Divisioonaa saatiin sentään vaihdettua 10. Divisioonaan, mutta tämäkin vaihto pääsi alkamaan vasta, kun sen Nihtilän suunnitelmien mukaan olisi pitänyt olla jo ohitse. Lisäksi Nihtilä yritti jälleen kerran, että VT-asema olisi hyväksytty pääasemaksi, mutta asiasta ei tullut edelleenkaan mitään.

Päämajassa oltiin tietoisia, etteivät varustustyöt olleet edelleenkaan kehittyneet käskettyyn suuntaan. Toukokuun 10. päivänä ylipäällikkö antoi operatiivisen osaston tehtäväksi kirjoittaa sangen kovasanainen käsky. Sen laati juuri lomalta palannut Haahti: ". . . toistuu edelleenkin, että lähettämäni tarkastajat toteavat puutteellisuuksia ja suurta epätasaisuutta eri lohkojen varustustöissä . . . On sen vuoksi vastuuntunnon puutetta, ellei jokainen komentaja käytä vielä olevaa valmistautumisaikaa hyväkseen, vaan jättää hänen johtoonsa uskomani taistelijat vaille parasta mahdollista suojaa."

Myös Nihtilä lähti Kannakselle katsomaan henkilökohtaisesti, mitä kevättalven aikana annetut käskyt olivat saaneet aikaan. Todennäköisesti hänen matkansa osui toukokuun 17. ja 21. päivien väliselle ajalle. Kohteina olivat III ja IV Armeijakunnat, siis Kannaksen kummatkin armeijakunnat. Panssaridivisioonan komentajaa lukuunottamatta hän tapasi kaikki tärkeimmät komentajat ja tutustui etulinjaan keskeisillä alueilla, muun muassa pian kohtalokkaalla Valkeasaaren loholla.

Jos Nihtilän sodan jälkeen muutamaa otteeseen esittämiin muistikuviin on luottaminen sellaisinaan, hänen on täytynyt kokea rintamakäynnillään ankara pettymys. Esimerkiksi tuolloiselle kapteeni Kalevi Usvalle hän selvitti 1960-luvun loppupuolella, ettei kenraalimajuri Paalun 18. Divisioonassa "ollut tehty paljon mitään. Kun menin toukokuun puolivälissä asemat takaa eteen, ei siellä ollut tehty lapion pistoa talven jäl-

keen vielä. Taisteluasemat ja -haudat olivat luhistuneet ja routa tuonut liejua, ei niitä oltu korjattu, siellä oli vaarallista liikkua. Näin satoja miehiä, muttei ketään ollut töissä, aurinkoa otettiin. Komentajat eivät valvoneet töiden suoritusta, kukaan ei ollut kiinnostunut töistä”

Nihtilä laati käynnistään laajan kirjallisen selostuksen, jonka hän esitteli marsalkalle nimellä Näkökohtia matkaltani III ja IV AK:ssa. Marsalkan käskystä asiakirja lähetettiin Kannaksen komentajille. Siinä ei epäkohtia suomittu niin terävin sanoin kuin Nihtilän myöhemmissä yksityisluontoisissa lausumissa, vaan tuotiin esiin myös hyviä havaintoja, joita oli löytynyt varsinkin kenraalimajuri Martolan 2. Divisioonan alueelta. Puutteellisuuksiin syypäiden joukkojen nimet jätettiin lisäksi mainitsematta. Nihtilän kirjeen sävy oli silti selvä: Epäkohtia oli ollut luvattoman paljon useista painokkaista käskyistä huolimatta. Tällä tavalla ne tuotiin esiin esimerkiksi selustan joukkojen kohdalla: ”Aivan erinomaisen hyvin lähipuolustukseen valmistautuneen patterin, johon kuului täydellinen siiliasema hautoineen, piikkilankaesteineen ja pst. kaivantoineen, ohella näki täysin valmistautumattoman pataljoonan tai komppanian huoltoportaan tai jonkun esikunnan, jossa ei ollut edes suoja-uoppia miehistöä varten ilmapommitusten tai tykistökeskityksen varalta olemassa.”

Nihtilän kirjoittama asiapaperi lähti matkaan kuitenkin vasta kesäkuun 3. päivänä. Tuskin se siis ennätti saada aikaan mitään tuloksia vastaanottajien keskuudessa. Vain omiin henkilökohtaisiin asioihinsa Nihtilä saattoi vaikuttaa varmuudella. Kun marsalkan syntymäpäiviä vietettiin kesäkuun 4. päivänä, operatiivisen osaston päällikkö anoi lomaa viedäkseen perheensä maalle odotettavissa olleen hyökkäyksen varalta.

Kesäkuun 9. päivänä alkanut suurhyökkäys ei näin ollen yllättänyt Nihtilää, eikä ollut hänen kohdaltaan myöskään jälkiviisautta, kun hän kirjoitti kolme vuorokautta Viipurin kukistumisen jälkeen: ”Viimeisen ja edellisen viikon sotatapahtumat meidän rintamallamme ovat monessa suhteessa meille paljon opettaneet. Armeijamme oli pitkän rauhallisen kauden kuluessa ikään kuin tullut hemmotelluksi puhdetöillä ja viihdytystoiminnalla ym. Sodan ankarius oli unohtunut ja miehistö kotiutunut paikoilleen säännöllisiin oloihin, joissa kaikki oli tuttua ja samanlaista päivästä päivään . . . Jotta armeija voisi säilyttää sisäisen kuntosaa, ei sitä saa lellitellä, vaan sen on tehtävä ankaraa työtä ja eletävä karua sotilaselämää.”

”Marski hermostunut, Airo väsynyt, mutta Nihtilä sitä selväpiirteisempi,” kirjoitti everstiluutnantti Haahti päiväkirjaansa kesäkuun 14. päivänä. Jotakuinkin kaikissa arvioinneissa Nihtilästä esitetty havainto hänen rauhallisuudestaan ei siis koskenut vain hyviä päiviä, vaan se päti myös silloin, kun elettiin kriisissä. ”Aina hyväntuulinen ja eloisa” kuului kenraali Heinrichsin adjutanttin, tuolloisen kapteeni Erkki Sutelan arvio Nihtilästä.

Sota-arkiston paksuhko nide päämajan operatiivisen osaston käymistä puhelinkeskusteluista kesällä 1944 välittää vielä nykyäänkin kuvan — luonnollisesti tosin varsin kalpean — siitä kuumeisesta toiminnasta, jonka vihollisen suurhyökkäys aiheutti Nihtilän osastossa. Osastopäällikkö itse valvoi mahdollisimman monia asioita ja joutui yleistilanteen lisäksi hallitsemaan uskomattoman määrän erilaisia yksityiskohtia. Kantaa oli otettava suuriin periaatekysymyksiin kuten päämajan reservien käyttöön mutta myös sellaisiin pienempiin seikkoihin kuin rautatiekuljetusten järjestelyyn, panssarintorjunta-aseiden jakoon ja linnoittamisen kiireysjärjestykseen. Joukkojen luona Nihtilä ennätti käymään vain pari kertaa. Karjalan kannaksen suunnassa hän vieraili kesäkuun lopulla ja Aunuksessa kenraaliluutnantti Talvelan komentopaikalla ja yleensä-

kin hänen Aunuksen Ryhmässään heinäkuun 5. ja 6. päivinä. Jälkimmäinen käynti oli luonteeltaan samantapainen kuin Nihtilän talvisodan aikaiset rintamavierailut, ja tälläkin kertaa ylipäällikkö oli sen käskenyt. Niinpä siihen on syytä puuttua hieman tarkemmin. Asia vaatii yksityiskohtaisempaa silmäystä myös sen vuoksi, että Nihtilän omakin osuus osoittautuu nyt hieman kiistanalaiseksi.

Kenraali Talvelaa on myöhemmin varsin usein moitiskeltu siitä, ettei hän olisi käsitellyt oikein joukkojensa saamaa viivytystehtävää. Moitteiden mukaan Talvela pyrki pitämään liian sitkeästi kiinni joistain maastonkohdista vaarantaen siten koko viivytystaistelun onnistumisen ja joukkojen pääsyn lännempänä olevalle ja Suomen puolustuksen kannalta ratkaisevalle U-linjalle.

Epäilemättä Talvelalle oli henkisesti raskasta vetäytyä Itä-Karjalasta ja epäilemättä hän oli taipuvainen pysäyttämään liikkeen länteen heti, kun hän oletti siihen tarjoutuvan tilaisuuden. Jo hänen päiväkirjansa tarkempi selailu osoittaa kuitenkin, että tätä koskevat määräykset hän sai päämajasta. Sieltä tuli jatkuvasti huomautuksia liian nopeasta vetäytymisestä, ja uskoessaan Airon olevan kaiken takana Talvela nimitti tätä jo ylipäällikön pahaksi hengeksi.

Sällyttäessään vastuun pelkästään Airon niskoille, Talvela oli kuitenkin väärässä. Koko päämajan korkein, operatiivisia ratkaisuja tehnyt henkilöstö Mannerheim mukaanluettuna oli sitä mieltä, että Itä-Karjalasta tultiin liian nopeasti pois. Erityisesti Nihtilä näyttää olleen tällä kannalla, ja kuten monta kertaa muutenkin operatiivisen osaston päällikön panos oli tuntuvampi kuin pintapuolinen tarkastelu saattaisi osoittaa. Ehkä juuri hän olikin Talvelan mainitsema paha henki, jos tätä ilmaisua haluttai-siin käyttää.

Tapansa mukaan Nihtilä laati jälleen muiston Itä-Karjalan sotatoimista; asia oli siis hänen mielestään keskeisen tärkeä. Asiakirja on päivätty kesäkuun 24. päivänä eli samana päivänä, jolloin ratkaisutaistelu Talin suunnassa oli alkamassa ja jolloin Aunuksen Ryhmä oli joutunut hankalaan tilanteeseen venäläisten tehtyä maihinnousun Tuulokseen. Nihtilän mielestä oli ”kerta kaikkiaan nyt aika lopettaa vetäytyminen Aunuksen suunnalla”. Voimasuhde viholliseen nähden oli siellä edullisempi kuin Karjalan kannaksella ja harvateinen maasto vaikeutti vihollisen liikkeitä. Muistionsa lopussa Nihtilä toisti uudelleen: ”Tehtävänä on nyt saada Aunuksen eri suunnilla vetäytyminen loppumaan ja puolustus lujittumaan.” Neljää vuorokautta myöhemmin Nihtilä totesi puhelimesta Talvelan esikuntapäällikölle, eversti Karhulle, että hänen käsi-tyksensä mukaan vetäytyminen Aunuksessa tapahtui liian nopeasti.

Varsinaisena syynä Nihtilän lähettämiseen Talvelan luokse olivat Aunuksen Ryhmässä syntyneet henkilöristiriidat, jotka olivat etenkin Talvelan ja VI Armeijakunnan komentajan, kenraalimajuri Blickin välillä kärjistyneet avoimeksi välirikoksi. Muut ristiriidat Nihtilä totesikin vain Talvelan ”tussahteluiksi”, jotka olivat aiheutuneet alaisten omavaltaisista vetäytymispäätöksistä. Kuten tunnettua asia ratkaistiin jo Nihtilän vierailun aikana Blickin siirrolla Karjalan kannakselle.

Oleellista on kuitenkin havaita, että itse pääasiasta, vetäytymisen hidastamisesta, Talvela ja Nihtilä olivat periaatteessa samaa mieltä. Jos jomman kumman haluaisi väittää edustaneen joustavampaa kantaa, se oli Talvela, jonka oli vastuunalaisena komentajana pakko ottaa huomioon valliinneiden tosiasioiden aiheuttama paine.

Nihtilän ja Talvelan välisen keskustelun yksityiskohdat eivät ole enää selvitetävissä. Talvelan muistiinpanon mukaan tärkeimpänä sisältönä ilmeni se, että Nihtilä kertoi ylipäällikön ”tarkoitavan meidän taistelullamme sitkeätä viivytystä, jolla vihollista kulutetaan, kunnes se pysähtyy”. Nihtilä taas on kertonut myöhemmin, että hän ker-

toi Talvelalle, millaista viivytystaistelu on operatiiviselta kannalta. ”Hänellä ei ollut siitä aavistustakaan. Hän sanoi, että se keskustelu meidän olisi pitänyt käydä ennen sen vaiheen alkua, jolloin hän olisi johtanut aivan toisin. Hän myönsi tehneensä virheen. Kun tulimme esikuntaan, hän avasi pullon, jota hän oli pitkäät ajat säilyttänyt rauhan kunniaksi avattavaksi.”

Koska pääkeskustelunaiheena oli se, miten vetäytymisnopeutta saataisiin hidasteiksi, Talvelan myöntämä ”virhe” oli todennäköisesti se, että vetäytyminen oli siihen mennessä tapahtunut liian pikaisesti. Tämän hetken tutkimusnäkökulmasta katsottuna on kuitenkin kyseenalaista, oliko venäläisten alta livahtaminen virhe; pikemmin voitaisiin olla sitä mieltä, että Aunuksen Ryhmää oli vaarannettu turhaan pitäytymällä liian kauan toisarvoisiin maastonkohtiin. ”Virhe” on saattanut koskea myös joitain taktisia yksityiskohtia. Keskustelun sisällöstä voidaan joka tapauksessa päätellä, että Nihtilä selviytyi psykologisesti tälläkin kertaa hyvin vaikeasta tehtävästään. Hän oli todennäköisesti ainoa eversti Suomen armeijassa, joka kykeni esiintymään oppimestarina pelätylle ”kiljuvalle jalopeuralle”.

Ainakin kokonaisuuden suhteen näyttäisi siltä, että Talvela oli oikeammassa kuin Nihtilä ja päämaja. Päätehtävähän oli saada Aunuksen Ryhmä taistelukuntoisena U-linjalle. Vihollisen paine jatkui edelleen ankarana eikä Nihtilän toivoma sitkeämpi paikallaan pysyttäytyminen ollut Talvelan mielestä toteutettavissa. Jo heinäkuun 8. päivänä Talvela moitiskeli Nihtilän optimismia ja teki lopullisen päätöksen joukkonsa vetämisestä U-linjalle. Nihtilän vastaväite, että sellainen toimenpide olisi liian aikainen ja että viholliselle olisi edelleen yritettävä tuottaa mahdollisimman suuria tappioita viivytystaistelun keinoin, ei saanut Talvelaa luopumaan ratkaisustaan.

Myös puolustusvoimiemme viimeiseen torjuntavoittoon, taisteluun Ilomantsissa heinä- ja elokuun vaihteessa 1944, Nihtilällä oli oma osuutensa. Hän näet teki ensimmäisenä esityksen siitä, että Ilomantsin suunnan suomalaisvoimia vahvennettaisiin Ratsuväkirykmentillä, mikä osoittautui sitten ratkaisevaksi toimenpiteeksi. Kokonaan Nihtilä ei tosin saanut tahtoaan läpi, sillä jos hänen tahtoaan olisi noudatettu, myös 3. Divisioonaa olisi siirretty Ilomantsiin. Epäilemättä voitto olisi muodostunut siinä tapauksessa vieläkin täydellisemmäksi.

Syksyllä alkaneessa Lapin sodassa Nihtilä joutui suurelta osin kantamaan korkeimman operatiivisen johtamisen taakan hänen toimiessaan ajoittain päämajajoitustamastarin sijaisena. Sota oli Nihtilälle henkisesti sangen raskas jo senkin vuoksi, että operatiivisen johdon ja Lapissa sotaa käyneen III Armeijakunnan komentaja, kenraaliluutnantti Siilasvuon suhteet olivat erittäin huonot. Sotilasjohtoa painoi myös huoli siitä, että Neuvostoliitto jatkaisi sotatoimia Suomea vastaan meidän puolustautumismahdollisuuksiemme kaventuessa tehtyjen sopimusten myötä lähes olemattomiksi.

Tässä yhteydessä ei ole tarkoitus puuttua niin sanottuun asekatkentaajuttuun, vaikka se olikin eräs Nihtilän merkittävimmistä aikaansaannoksista. Syynä on se, että asiasta ilmestyy tänä syksynä Matti Lukkarin perinpohjainen erityistutkimus.

On kuitenkin todettava, että koko yrityksen lähtökohdana oli edellä mainittu uhka Neuvostoliiton sotilaallisista jatkotoimenpiteistä Suomea vastaan. Olisihan ollut tavattoman kevytmielistä, ellei operatiivinen johto olisi mitenkään varautunut tällaisen tilanteen varalta, olletikin kun sen suuntaista kehitystä pidettiin hyvin mahdollisena Suomen ulkopuolellakin. Ensimmäiset neuvottelut ”pahimman tapauksen kannalta” käytiin Haahden päiväkirjan mukaan jo elokuun 2. päivänä 1944 ja kahta vuorokautta myöhemmin ”oli kerta kaikkiaan perustavaa laatua oleva keskustelu toimenpiteistä

pahimman varalta”. Tuohon aikaanhan ei ollut vielä mitään tietoa sodan päättymisestä ja mahdollisista sopimuksista Neuvostoliiton kanssa. Kysymyksessä oli siis puhtaasti sotilaallinen varautuminen, joskaan sen poliittinen arkaluontoisuus ei ole voinut pysyä salassa Nihtilän katseelta. Muutenhan päätökselle olisi haettu ylijohdon siunaus. Sen tekeminen osoitti kuitenkin Nihtilän valmiutta kaikkein pisimmällekin meneviin toimenpiteisiin isänmaan puolesta siinä mielessä kuin hän asian käsitti. Se oli myös näyte operatiivisen osaston päällikön koskaan sammumattomasta optimismista; sellaista tilannetta ei ollutkaan, ettei hänellä olisi ollut jotain mietittynä sen varalle.

Asekätkentäjuttu oli Nihtilälle suuri henkilökohtainen uhraus. Loistava sotilasura päättyi pidätykseen kesäkuun 6. päivänä 1945 ja virasta erottamiseen joulukuun 23. päivänä 1948. Sitä oli edeltänyt sotaylioikeuden julistama viiden vuoden kuritushuoneuomio. Lyötyä lyötiin muutenkin kaikin tavoin. Niinpä Nihtilä, Upseerien ampu-mayhdistyksen hallituksen entinen jäsen, tuomittiin 20 vuorokauden päivä Sakoon siitä, että hän oli vuonna 1941 ostanut haulikon, johon hän ei ollut tullut hankkineeksi aseenkantolupaa.

Vapauduttuaan vankeudesta jo lokakuussa 1948 — pitkä pidätysaika laskettiin hänen hyväkseen — Nihtilä toimi ensin pari vuotta Yhtyneiden Kuvalehtien palveluksessa siirtyen sitten liikealalle Pariisiin vuosiksi 1951—54. Tämän jälkeen hän toimi Kansallis-Osake-Pankin Töölön konttorin johtajana Helsingissä.

Suomen asian ja maanpuolustuksen palveluksesta Nihtilä ei siirtynyt oikeastaan koskaan eläkkeelle. Hän kirjoitteli edelleen jonkin verran maanpuolustukseen liittyvistä kysymyksistä ja hän oli haluttu esitelmöitsijä lukemattomissa tilaisuuksissa. Muun muassa Sotatieteellisen seuran ja Sotamuistoyhdistyksen toimintaan hän osallistui aktiivisesti.

Nihtilä ei ollut koskaan opportunisti, mutta ei hän ollut mikään ahdaskatseinen ”ryssänvihaajakaan”. Sodanjälkeisessä kirjoittelussaan hän lähti reaalisesta tilanteesta ja vallitsevista hyvistä suhteista Suomen ja Neuvostoliiton välillä. Hänen mielestään oli kuitenkin erittäin huolestuttavaa se, ettei Suomi huolehtinut YYA-sopimuksen sisältämästä velvoitteesta valmistautua puolustamaan tehokkaasti omaa maata: ”Voimameko odottaa, että Neuvostoliitto tulisi sodan syyttyessä luottamaan meihin ja mahdollisuuksiimme hoitaa itse ja omatoimisesti sopimuksen mukaista puolustustamme, vai katsooko se etunsa vaativan osallistumista maamme puolustukseen . . . Meidän olisi nyt asia kiireesti korjattava ja osoitettava, että me muuttuneessa tilanteessa tulemme suhtautumaan maanpuolustukseen todella vakavasti. Ellemme me näin menettele, saattaa Neuvostoliitto hyvällä syyllä katsoa meidän omat mahdollisuutemme hoitaa puolustustamme riittämättömiksi ja vaatia, että puolustus on hoidettava yhteistoiminnassa sen kanssa, kuten sopimuksen vaihtoehto määrittelee.” Näin kirjoitti Nihtilä vuoden 1962 alussa noottikriisin jälkeisissä tunnelmissa.

Nihtilän käsityksen mukaan pienelläkin maalla oli niin halutessaan edelleen hyvät mahdollisuudet puolustautua. Pariisissa ollessaan hän seurasi tarkoin muun muassa Indokiinan sotaa, mistä hän teki seuraavia johtopäätöksiä: ”Miten päin käykään, niin on sota meille suomalaisille antanut sen lohdullisen opetuksen, että puutteellisinkin välinein aseistettu, mutta tarkoituksenmukaisesti järjestetty ja koulutettu armeija voi käydä sotaa nykyaikaista konearmeijaa vastaan vieläpä menestyksellisesti, kunhan henki ja tahto ovat horjumattomat.”

Nihtilä oli myös hyvin selvillä sotataidon kehityksen uusista suuntaviivoista ja hän pystyi vapautumaan toisen maailmansodan malleista, jotka olivat kuitenkin täyttäneet hänen tärkeimmät toimintavotensa. Kaavaillessaan vuonna 1956 Suomen uutta puo-

lustusjärjestelmää hän ennakoi alueellista puolustusta, johon meillä oltiin kypsiä siirtymään vasta vuosikymmen myöhemmin: ”Puolustustaistelun periaatteet ehkä kaipaavat tarkistusta ja varmaan se on jo tehtykin. Taisteluvälineiden kehitys on suuresti lisännyt suurvaltojen sotavoimien hyökkäysvoimaa joten puolustuslinjat jäykkine puolustuksineen saattavat olla helposti murrettavissa. Vaihtoehtona tulee silloin kysymykseen esim. Indokiinassa ja Pohjois-Afrikassa käytetty menettelytapa. Samalla kun ylivoimaisia hyökkäyskiiloja viivytetään runsaasti miinoituksia ja murreksia käyttäen jätetään huomattavia voimia välimaastoon, jotka alkavat hellittämättömän painostuksen kiilojen sivustoja ja selustayhteyksiä vastaan. Ehkä hyökkääjä vaihtelee pääsee tunkeutumaan siitä huolimatta satojenkin kilometrien syvyyteen, mutta jos puolustajan toimintaan koko tässä syvyydessä liittyy hyvin organisoitu ja johdettu sissisodankäynti, niin joutuu hyökkääjä ennen pitkään tukeutumaan suhteellisen harvalukuisiin puolustuskeskuksiin ja kamppailemaan huoltovaikeuksien kanssa.”

Eversti Valo Nihtilä kuoli lokakuun 24. päivänä 1973. Kuolemaankin liittyi dramaattisia piirteitä, sillä Nihtilän tavoitti sydänkohtaus hänen puolustaessaan eräässä tilaisuudessa — jalkaväenkenraali Simeliuksen sanoja lainaten — ”rakastamaansa Isänmaata puhuen velvoittavia sanoja sen puolesta”.

Kenraali Simelius päätti puheensa 6. 11. 1973 pidetyssä hautajaistilaisuudessa seuraaviin sanoihin: ”Henkiseltä ryhdiltään luja ja nerokas suomalainen upseeri sekä moraalisilta ominaisuuksiltaan korkeimman luokan kansalainen on lähtenyt.” Sotakorkeakoulun juhlijulkaisussa nämä sanat kaipaavat kuitenkin pienen täydennyksen. Itsenäisen Suomen Sotakorkeakoulussa Nihtilä on edelleenkin mukana muullakin tavoin kuin muotokuvana juhlasalimme seinällä. Hänen edustamansa loogisen kirkas ja oman edun suhteen täysin pyyteetön ajattelutapa on suomalaisen yleisesikuntaupseerin koulutuksen ihanne, joka on vaikea saavuttaa mutta johon on aina pyrittävä.